

De maatschappijkritiek geëvalueerd

Tot het midden van de jaren zestig was maatschappijkritiek een vrij onbekend begrip. De meeste mensen meenden in de eerste decennia na de oorlog dat de beloofde welvaartsstaat voor een rechtvaardige maatschappij zou kunnen zorgen. Het marktmechanisme zou er in combinatie met progressieve belastingen en collectieve voorzieningen voor kunnen zorgen dat er een redelijke inkomensverdeling ontstond. De overheid moest de economische groei bevorderen en kon er met behulp van een anti-cyclische begrotingspolitiek voor waken dat er geen conjuncturele inzinkingen kwamen. De wederopbouwfilosofie, die de tegenstellingen tussen kapitaal en arbeid zorgvuldig verborg, predikte een gemeenschappelijk belang bij herindustrialisatie. De interne harmonie werd nog bevorderd door een in brede kring gevoelde dreiging van buiten af: de koude oorlog.

In de tweede helft van de jaren zestig barstte de bom. Talloze actiegroepen, voorafgegaan door intellectuele jongeren, openden de aanval op het maatschappijstelsel. Belangrijke waarden in de samenleving, zoals het geloof in de economische vooruitgang en in de vrije-markteconomie en het vertrouwen in de democratie, werden door studenten, milieubeschermers en vele anderen ter discussie gesteld.

In het blad *Civis Mundi* 1) wordt door een aantal sociologen, een filosoof, een sociaal pedagoog en andragoog en een politicus in een tussentijdse evaluatie nagegaan hoe de maatschappijkritiek is te verklaren.

De socioloog Prof. Dr. P. J. A. ter Hoeven somt een aantal factoren op die er volgens hem de oorzaak van waren, dat de vertegenwoordigende organen en politieke partijen tekortschoten in hun probleem-signalerende en -oplossende functie. Hij noemt: 1. de onduidelijke, ingewikkelde politieke partijprogramma's; 2. de economische groei die de inkomensongelijkheid verborg; 3. het te laat onderkennen door de officiële instanties van problemen als die inzake milieu, stadsvernieuwing en het verkeer; en 4. de cliëkachtige structuur van de politieke partijen, die openheid t.a.v. maatschappelijke ontwikkelingen tegenhield. Verder signaleert Ter Hoeven een ontwikkeling naar collectieve aspiraties en somt hij een aantal functies van politieke actie op.

Zijn collega, Prof. Dr. P. Thoenes, geeft zijn visie op de opkomst van de Frankfurter Schule. Hij noemt haar maatschappijkritische injectie een zegen voor de sociale wetenschappen en vindt dat de curieuze cocktail van Marx en Freud, die door de Frankfurters is gebrouwen, heilzame kanten heeft voor de macro-sociologie. Een visie die hem ongetwijfeld niet door al zijn vakgenoten in dank zal worden afgenomen. Van grote betekenis vindt Prof. Thoenes verder het feit, dat de maatschappij door velen niet langer wordt gezien als een natuurverschijnsel, maar wordt ervaren als het gewilde produkt van voorgaande generaties. Hierdoor kan men hogere maatstaven aanleggen voor wat behoort te zijn.

De politicus Hans Kombrink behandelt het thema socialisme en maatschappijkritiek. Hij probeert een aantal oorzaken aan te geven voor het feit dat de maatschappijkritiek

te langzaam in de politieke partijen doordringt en bespreekt verder de politieke stellingname m.b.t. het functioneren van de parlementaire democratie. Die stellingname wordt beperkt tot de PvdA.

De sociaal pedagoog en andragoog Prof. Dr. M. van Beugen schrijft over de invloed van de maatschappijkritische theorie op het welzijnswerk. Het vroegere oordeel dat het individu aan de maatschappij moet worden aangepast heeft volgens Prof. Van Beugen plaats gemaakt voor het besef dat de maatschappelijke situatie moet veranderen. Een belangrijk facet van de kritiek op de officiële, sterk geïnstitutionaliseerde sociale hulpverlening vindt hij de opkomst van de alternatieve hulpverlening. Prof. Van Beugen verwacht dat er een herformulering van de professionele rol van de welzijnswerkers zal plaatsvinden en dat er meer ruimte zal komen voor getrainde vrijwilligers. Verder zal moeten worden gezocht naar nieuwe, flexibele institutionele vormen.

Prof. Dr. M. G. Plattel, hoogleraar in de sociale wijsbegeerte, begint zijn bijdrage met een overzicht van de ideeën van G. Mendel. Mendel maakt onderscheid tussen een generatieconflict, dat hij een normaal verschijnsel, voortvloeiend uit de wedijver tussen adolescenten en volwassenen vindt en de generatiecrisis. Het eigene van de generatiecrisis is, dat de adolescent het normenpatroon van de volwassenen weigert te aanvaarden. Bij het generatieconflict wil de adolescent de erfenis van de heersende generatie juist overnemen. Volgens Prof. Plattel legt de generatiecrisis bloot, dat onze cultuur in een crisissituatie verkeert en dat de maatschappij om ingrijpende veranderingen vraagt. Verder vindt hij dat de huidige maatschappijkritische theorieën een bonte mengeling vormen die elkaar in diagnose en therapie soms radicaal tegenspreken. In het artikel wordt verder in een moeilijk grijpbaar jargon een overzicht gegeven van theorieën, die berusten op de „utopisch-dialectische bevrijdingsgedachte”.

De prijs voor de meest originele bijdrage gaat naar Drs. Bart Tromp, die schrijft dat de maatschappijkritische beweging nooit heeft bestaan. „Ze is een uitvinding achteraf van luie journalisten en activisten die hun eigen propaganda zijn gaan geloven”, zo meent hij. Tegenover een plotselinge beweging stelt Drs. Tromp een langzaam leerproces, waarbij eerzame burgers ontdekken dat volstrekt legitieme eisen door de heersende groepen en het gezag worden geïnterpreteerd als ondermijning van de maatschappelijke orde.

De auteurs van „Evaluatie maatschappijkritiek” klagen bijna allen over de geringe ruimte waarbinnen zij hun ideeën uiteen moeten zetten. Een bevredigend overzicht van hun analyses in het bestek van één pagina is dan zeker niet te geven. Misschien heeft die ene pagina de lezer toch voldoende gestimuleerd zelf het nummer van *Civis Mundi* ter hand te nemen.

Wim Franckena

1) *Civis Mundi*, uitgave van het Oost-West Instituut, Den Haag, juli-augustus 1973.

Inhoud

<i>W. D. Franckena:</i> De maatschappijkritiek geëvalueerd	801
Column Link, door <i>Drs. A. Ketting</i>	803
<i>Drs. J. A. Haverhals:</i> Nullijnen, arbeidsinkomensquote en rendement	804
<i>Dr. A. S. Friedeberg:</i> De Nixon-ronde officieel van start	806
Geld- en kapitaalmarkt Twee jaar indirecte kredietbeheersing in Engeland, door <i>Drs. P. H. G. Sanders</i>	813
Notitie De overheid, slachtoffer van produktiviteitsverhogingen, door <i>Drs. P. G. Dekker</i>	815
Ontwikkelingskroniek Ontwikkelingslanden en GATT (I)	816
Boekennieuws	819

Onderzoek

is nodig. Het NEI heeft zich daarop sinds 1929 gericht. Naast het pure onderzoekwerk houdt het zich bezig met het uitvoeren van opdrachten van overheden en bedrijfsleven in binnen- en buitenland. Het heeft thans ervaring op vele gebieden, in een spreiding over 50 landen. Er heeft in die periode een specialisatie plaatsgevonden, maar door de samenwerking in teams van economen, econometristen, wiskundigen, sociologen, sociaal-geografen, stedenbouwkundig ingenieurs en civiel-ingenieurs wordt een brede aanpak van de problemen gewaarborgd.

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.
Redactie-medewerker: W. D. Franckena

Adres: *Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224. Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701. Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.*

Kopij voor de redactie: *in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.*

Abonnementsprijs: *f 78,00 per kalenderjaar (incl. 4% BTW); studenten f 46,80 (incl. 4% BTW), franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).*

Betaling: *Abonnementen en contributies (na ontvangst van stortings/giro-acceptkaart) op girorekeningno. 122945 t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam.*

Losse nummers: *Prijs van dit nummer f 2,50 (incl. 4% BTW en portokosten). Bestellingen van losse nummers uitsluitend door overmaking van de hierboven vermelde prijs op girorekeningno. 8408 t.n.v. Stichting het Nederlands Economisch Instituut te Rotterdam met vermelding van datum en nummer van het gewenste exemplaar. Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.*

Advertenties: *B.V. Koninklijke Drukkerijen Roelants - Schiedam Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.*

*Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut*

Adres: *Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.*

Onderzoekafdelingen:

*Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Sociologisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek*

Link*

In de week die begint met 24 september a.s. vindt in Nairobi de jaarvergadering van het IMF plaats. Een dag vóór de opening, op zondag 23 september, komt het Comité van Twintig (C-20) op ministerieel niveau onder voorzitterschap van Ali Wardhana (Indonesië) voor de vierde maal bijeen. De afgevaardigden/plaatsvervangers („deputies”) van C-20 (voorzitter de Engelsman Jeremy Morse) die het werk van de ministers voorbereiden, beraadslaagden van 5 tot 7 september voor de zevende keer.

Het heeft het Comité van Twintig (waarin 10 rijk en 10 ontwikkelingslanden) niet meegezeten. Reeds enkele maanden na zijn installatie in september 1972, waarbij het de opdracht meekreeg te zoeken naar wenselijke hervormingen van het internationaal monetair bestel, dicteerden de feitelijke gebeurtenissen de oplossing die blijkbaar op korte termijn in de praktijk gevonden moest worden. Na de tweede vergadering van de C-20 afgevaardigden (eind januari 1973) moesten zij namelijk hun werkzaamheden verrichten terwijl om hen heen de dollar ten tweede male devalueerde (maar inconvertibel bleef), de vrije goudprijs naar recordhoogten steeg, de D-Mark revalueerde (ten opzichte van SDR's), en zwevende wisselkoersen even gemakkelijk geaccepteerd werden als het dogma van „vaste” wisselkoersen in de dertig jaren daarvoor.

Het gevolg van de weinig benijdenswaardige omstandigheden waaronder C-20 wordt geacht zijn met recht „wishful thinking” voort te zetten, is in ieder geval dat volgens de laatste berichten het rapport met aanbevelingen pas in de zomer van volgend jaar klaar zal zijn, en niet in september dit jaar zoals men bij de instelling van C-20 verwachtte. Hoe men destijds redelijkerwijs kon denken dat C-20 na één jaar reeds met concrete voorstellen voor de dag kon komen, is mij overigens een raadsel. Aan de principiële aanvaarding van een partiële vernieuwing als het SDR-schema (september 1967, jaarvergadering IMF te Rio de Janeiro) waren reeds jaren van overleg vooraf gegaan, terwijl C-20 zich moest buigen over het integrale complex van internationale monetaire kwesties: aanpassing van de betalingsbalans (wisselkoerssysteem), goud, sleutelvaluta's, SDR's en korte-termijnkapitaal. Inmiddels heeft C-20 voor de deelp Problemen „indicators” (criteria voor wisselkoersverandering) en „evenwichtversturende kapitaalstromen” afzonderlijke werkgroepen geformeerd, die echter nog niet gerapporteerd hebben.

Merkwaardig is dat C-20, dat voor de helft bestaat uit dezelfde landen die verantwoordelijk zijn voor het huidige individuele en blok-zweven, voortdurend zijn afhankelijkheid betuigt aan een systeem van vaste, maar aanpasbare, wisselkoersen. Het naarstig zoeken naar een consensus over het netelige probleem van criteria die wijzen op de wenselijkheid van een wisselkoerswijziging, en de mate van automatisme daarvan (mag het IMF een land aanwijzingen geven, of blijft een land uiteindelijk geheel vrij in zijn beslissing?), zou anders ook weinig zin hebben: bij vrij fluctuerende wisselkoersen neemt de koersvorming immers het aanpassingsprobleem over. Blijkbaar wensen de IMF-leden wel terug te keren naar in principe vaste pariteiten, maar is het wachten vooralsnog op een acceptabele vorm waarin internationale reserves (die bij vaste pariteiten nodig zijn ter overbrugging van tijdelijke betalingsbalanstekorten) aangehouden kunnen worden. Dat de gedachten daarbij uitgaan naar SDR's is begrijpelijk: noch goud, noch dollars komen thans in aanmerking 1).

In Nairobi kan men alvast gaan denken over de SDR als numéraire, waarbij 1 SDR gelijk is aan 1 SDR (thans zijn SDR's nog uitgedrukt in goud, volgens 1 SDR = 0,888671 gram fijn goud — identiek aan, maar met vooruitziende blik niet vastgelegd in, de dollarpariteit van vóór december 1971); over een geleidelijke verkoop van goud door de Centrale Banken, en over een consolidatie van de uitstaande dollars.

Zolang de beraadslagingen over de toekomstige inrichting van het monetair bestel duren, en bovendien met de moeizame en naar verwachting langdurige (op 12 september te Tokio gestarte) GATT-onderhandelingen in het vooruitzicht, is niet te voorzien dat er principiële veranderingen optreden in de huidige situatie. Inmiddels zijn de ontwikkelingslanden daarvan weer eens de dupe. Klaag-

den zij reeds in C-20 dat de valutaire beslissingen begin dit jaar geheel buiten hen om waren genomen, de tien vertegenwoordigers van de ontwikkelingslanden in C-20 zien nu ook met ledige ogen dat de idee van een „link” tussen het uitdelen van SDR's en ontwikkelingsfinanciering geheel naar de achtergrond is geschoven. Ten tijde van de SDR-creatie (1969) taxeerde men de toename van de internationale reserves in de driejarige periode 1970-1972 op gemiddeld ca. \$ 0,75 mrd. per jaar. Op dit uitgangspunt werd voor die basisperiode het bedrag van SDR 9,5 mrd. vastgesteld, aangezien de SDR-creatie afgestemd wordt op de vermoedelijke globale (mondiale) langetermijnbehoeften 2). In feite namen de reserves in het tijdvak 1970-1972 toe met gemiddeld \$ 22,5 mrd. per jaar! Voorlopig is er dus zeker geen tekort aan internationale liquiditeiten, en om die reden geen aanleiding voor een nieuwe SDR-creatie waarbij op een of andere wijze de ontwikkelingslanden bedacht worden. En, zoals gezegd, voor zover de landen(blokken) ten opzichte van elkaar geen vaste pariteit handhaven, vervalt alleen al uit dien hoofde de noodzaak tot (meerdere) internationale reserves. De Centrale Banken beschikken over dollars die niet convertibel zijn, en over goud dat op de vrije markt ongeveer driemaal zo veel waard is als de boekwaarde; daarbij komt dat de waarde van de huidige SDR's vastgelegd ligt in (grammen) goud.

Aan moeilijkheden dus geen gebrek; helaas ook niet aan SDR's. Aan een nieuwe SDR-creatie valt voorlopig pas te denken als *vervang*ing van bestaande liquiditeiten, niet als *uitbreiding* daarvan. Een „link” zal het sluitstuk vormen van een monetair bestel in nieuwe stijl. In C-20 mogen de ontwikkelingslanden paritair vertegenwoordigd zijn, in feite zijn het de geïndustrialiseerde landen (de Groep van Tien, om de gedachten te bepalen) die de prioriteiten bepalen; zo te zien staan vaste koersen en een „link” niet erg hoog genoteerd op hun urgentielijstje.

A. Ketting

* Link: slim, leep; ook: vals, gevaarlijk, lelijk (Van Dale).

1) Zie ook mijn column „Zweefvlucht” in *ESB* van 17 april 1973.

2) Op 1 januari van de jaren 1970, 1971 en 1972 werden bedragen geactiveerd, van resp. SDR 3,5, 2,9 en 3,0 mrd.

Nullijnen, arbeidsinkomensquote en rendement.

Enkele kanttekeningen

DRS. J. A. HAVERHALS*

In de discussies over sociaal-economische politiek gaat er geen jaar voorbij zonder dat nieuwe termen en begrippen worden geïntroduceerd. Deze kenmerken zich vooral door hun aanvankelijk weinig exact omschreven inhoud. De discussies worden er wel in omvang door bevorderd, maar of zij er ook helderder door worden, mag worden betwijfeld. Tot de oogst van het najaar 1972 behoorden o.a. de begrippen sociaal contract en nullijn. Daar, naar het zich laat aanzien, ook in 1974 een zodanige drukstijging van sociale premies en belastingen zal optreden dat de ruimte beschikbaar voor de verbetering van het totaal van de reëel beschikbare inkomens van de economisch actieven gering is, lijkt het voor de hand te liggen dat het begrip nullijn vooralsnog actueel blijft. Met het oog daarop volgen hieronder enkele kanttekeningen.

Interpretatie van het begrip nullijn

Achtereenvolgens toegepast op lonen en prijzen was in de discussies rondom het Centraal Akkoord 1973 de meest gangbare interpretatie een gelijkblijven van het reëel beschikbaar looninkomen per werknemer en een constante winst in gulden per eenheid produkt. In het Centraal Akkoord 1973 werd uiteindelijk een initiële verbetering overeengekomen van 3,5%, hetgeen resulteerde in een lichte verbetering van het reëel beschikbare looninkomen. De prijsparagraaf bepaalde dat de winst in gulden per eenheid produkt gelijk zou dienen te blijven. Deze paragraaf van het Centraal Akkoord — zo werd afgesproken — zou niet gelden gedurende de periode dat de prijscalculatiebeschikking van kracht zou zijn. Ook met deze laatste werd een gelijkblijven van de winst in gulden per eenheid produkt beoogd, zij het dat door de kwantitatieve normering van de arbeidsproductiviteitsstijging in de praktijk soms een dalend winstbedrag per eenheid produkt moest resulteren. Bekend is ook dat de gemiddelde initiële verbetering de afgesproken 3,5% met ca. 0,7% heeft overtroffen.

Op het eerste gezicht wekt de hiervóór genoemde interpretatie van het begrip nullijn de indruk van een gelijkwaardige toepassing op lonen en prijzen. Er zijn echter duidelijke verschillen. Ten aanzien van de prijzen is er sprake van een *nominaal* nullijn, terwijl met betrekking tot de lonen in *reële* grootheden wordt gerekend. Een tweede verschil is gelegen in het feit dat ten aanzien van de lonen een *netto* interpretatie wordt gegeven, t.w. het gelijkblijven van het reëel *beschikbaar* inkomen.

Met name het eerste verschilpunt heeft een aantal belangrijke consequenties, zoals hierna nog zal blijken. Een tweetal vragen is van belang:

1. wat zijn de gevolgen van een prijzenullijn op de rendementsontwikkeling;
2. wat is de invloed van het feit dat de nullijn alleen betrekking heeft of kan hebben op de binnenlandse prijsvorming.

Nullijn en arbeidsinkomensquote

Voor de beantwoording 1) van de eerste vraag is een tussenstap nodig en wel via de arbeidsinkomensquote (AIQ). Dit begrip kan worden geschreven als:

$$AIQ = \frac{L}{L+W} \quad (1)$$

waarin

L = totale loonsom bedrijven, inclusief het toegerekend arbeidsloon van zelfstandigen

W = overige inkomens (winst, rente, huur, pacht)

Vergelijking (1) kan ook als volgt worden geschreven:

$$AIQ = \frac{l \cdot A}{l \cdot A + w \cdot V} \quad (2)$$

waarin

l = loonsom per werkende in gulden

A = werkgelegenheid in bedrijven

V = produktie in eenheden

w = winst in gulden per eenheid produkt

Deling van teller en noemer door V leidt tot:

$$AIQ = \frac{l \cdot \frac{A}{V}}{l \cdot \frac{A}{V} + w} \quad (3)$$

Aangezien $\frac{V}{A} = h$ = produktie (in eenheden) per werkende kan (3) als volgt worden herschreven:

$$AIQ = \frac{l}{\frac{l}{h} + w} \quad (4)$$

Vergelijking (2) laat zien dat wanneer de loonsomstijging per werknemer de toename van de produktie per werkende overtreft, de AIQ alleen dan constant blijft wanneer de winst in gulden per eenheid produkt in dezelfde mate stijgt. Bij een loonsomstijging van bijv. 10% en een toename van de produktie per werkende van 4%, treedt een loonkostenstijging per eenheid produkt op van 6%. De winst in gulden per eenheid produkt zal dan eveneens met 6% moeten toenemen, wil de AIQ constant blijven. Blijft de winstontwikkeling daarbij achter dan stijgt de AIQ. Om een idee te geven van de orde van grootte: bij een constante winst in gulden stijgt de AIQ met een halve punt bij een loonkostenstijging per eenheid produkt van 3%.

* De auteur is hoofd van de afdeling sociaal-economisch onderzoek van het Verbond van Nederlandse Ondernemingen.

1) Waarbij wordt afgezien van de gevolgen van eventuele uitvoeremutaties.

Nullijn en rendement

Via de tussenstap van de AIQ kan nu worden aangegeven welke invloed uitgaat van een nullijn t.a.v. de prijzen op de rendementen, dit aan de hand van — de eveneens sterk gestileerde — vergelijking (5).

$$r = \frac{W}{K} \quad (5)$$

waarin

r = rendementspercentage

W = totale winst

K = totale geïnvesteerde vermogen

Anders geschreven:

$$r = \frac{W}{Y} \cdot \frac{Y}{K} \quad (6)$$

waarin Y = netto toegevoegde waarde van bedrijven (= $L + W$).

Aangezien $\frac{W}{Y} = 1 - \text{AIQ}$, zal bij gelijkblijvende kapitaalproductiviteit ($\frac{Y}{K}$) bij een stijgende arbeidsinkomensquote het rendementspercentage dienovereenkomstig dalen.

Ten aanzien van de kapitaalproductiviteit kan een onderscheid worden gemaakt naar een tweetal componenten, t.w. een meer *structureel bepaalde* ontwikkeling naar kapitaalintensievere produktiemethoden, waardoor een daling van de kapitaalproductiviteit optreedt. Dit houdt o.a. in dat uit dien hoofde een stijging van de winstquote c.q. een daling van de arbeidsinkomensquote vereist is, wil geen rendementsdaling optreden. De tweede component is *conjunctureel bepaald* door de bezettingsgraad. In een opgaande conjunctuur zal een stijging van de arbeidsinkomensquote niet gepaard hoeven te gaan met een dienovereenkomstige rendementsdaling in de mate dat door een hogere bezettingsgraad de kapitaalproductiviteit toeneemt.

Wanneer het begrip nullijn t.a.v. de prijzen wordt geïnterpreteerd als een gelijkblijvende winst in guldens per eenheid produkt, dan kan uit het voorgaande de volgende conclusie worden getrokken: indien de loonsomstijging per werknemer de toename van de produktiviteit overschrijdt, treedt een rendementsdaling op. In een opgaande conjunctuur kan deze rendementsdaling enigszins gemitigeerd worden door een toename van de kapitaalproductiviteit. Treedt daarentegen een daling van de bezettingsgraad op, dan wordt de rendementsdaling verscherpt.

Invloed van het buitenland

De voorgaande opmerkingen — het werd reeds gezegd — dragen een sterk stilistisch karakter. Impliciet werd uitgegaan van een gesloten economie, doordat geen onderscheid werd gemaakt tussen winst op binnenlandse en winst op buitenlandse afzet. Evenmin werd rekening gehouden met de relatieve ontwikkeling van de afzet in binnen- en buitenland. Welke correcties daarvoor nodig zijn, blijkt uit vergelijking (4):

$$\text{AIQ} = \frac{1}{\frac{1}{h} + w} \quad (4)$$

Daarin kan w worden vervangen. Immers,

$$w = w_D \cdot \frac{V_D}{V} + w_F \cdot \frac{V_F}{V} \quad (7)$$

waarin:

w_D = winst in guldens per eenheid produkt afgezet in het binnenland

w_F = winst in guldens per eenheid produkt afgezet in het buitenland

V_D = produktie (in eenheden) afgezet in het binnenland

V_F = produktie (in eenheden) afgezet in het buitenland

Indien de winst per eenheid produkt afgezet in het buitenland in guldens zou stijgen, wordt in geval van stijgende loonkosten per eenheid produkt, de stijging van de AIQ beperkt. De mate waarin dat het geval is, hangt uiteraard af van de waarden van de betreffende coëfficiënten.

De waarden van $\frac{V_D}{V}$ en $\frac{V_F}{V}$ kunnen respectievelijk worden geschat 2) op 0,7 en 0,3, zodat

$$w = 0,7 w_D + 0,3 w_F \quad (8)$$

Voor zover bekend, is geen informatie beschikbaar over de onderlinge verhouding w_D/w_F .

Enige indruk van de mogelijk mitigerende invloed van een afwijkende ontwikkeling van de winst per eenheid produkt afgezet in het buitenland kan als volgt worden verkregen. Indien de loonkosten per eenheid produkt met bijv. 3% stijgen, zal de arbeidsinkomensquote constant blijven wanneer de gemiddelde winst per eenheid produkt met 3% stijgt. De winst in guldens per eenheid produkt afgezet in het binnenland blijft constant, zodat de winst per eenheid in het buitenland afgezet produkt met 10% moet stijgen wil de hier in het voorbeeld gekozen loonkostenstijging van 3% per eenheid produkt niet leiden tot een stijging van de AIQ (aannemende dat $w_D = w_F$ in de uitgangssituatie). Bij een loonkostenstijging van 6% zou een percentage van 20 vereist zijn.

Dat de concurrentiepositie van het Nederlandse bedrijfsleven een dergelijke prijszetting in het buitenland zou toelaten, is hoogst onwaarschijnlijk. In dit verband zij nog eens gewezen op de analyse van het Centraal Planbureau 3). Daarin wordt een scherp divergerende prijsontwikkeling tussen binnen- en buitenlandse afzet geconstateerd. In de periode 1968 - 1973 stijgt het prijspeil van de binnenlandse afzet van de nijverheid met ca. 24%; de uitvoerprijzen stijgen met slechts 14%. Het CPB concludeert dan ook dat er sprake is van een aantasting van de winstgevendheid van de uitvoer. Voor zover de concurrentiepositie een winstverruiming op de uitvoer toelaat, zal deze volstrekt onvoldoende zijn voor het opvangen van de rendementsdaling welke het gevolg is van een binnenlandse prijzennullijn.

Conclusie

Zoals het begrip nullijn tot nog toe voor lonen en prijzen werd geïnterpreteerd, leidt dit tot een gelijkblijven van het reëel beschikbare looninkomen enerzijds en tot een daling van de rendementen anderzijds. Alleen bij een toeneming van de bezettingsgraad en/of een in guldens stijgende winst per eenheid afgezet produkt in het buitenland kan deze rendementsdaling enigszins worden beperkt. Immers, een nullijn t.a.v. de prijzen impliceert — afgezien van hetgeen werd opgemerkt t.a.v. kapitaalproductiviteit en exportprijzen — alleen dan een nullijn t.a.v. de rendementen wanneer de loonkosten per eenheid produkt constant blijven. Stijgen deze laatste dan is een dienovereenkomstige toename van de winst per eenheid produkt in guldens nodig voor het realiseren van een rendementsnullijn. Indien de concurrentiepositie geen verruiming van de winst per eenheid in het buitenland afgezet produkt toelaat, zal ter wille van het handhaven van het gemiddelde rendement van het totale bedrijfsleven de winst per eenheid in het binnenland afgezet produkt zelfs sterker moeten stijgen dan de toename van de loonkosten per eenheid produkt. Uiteraard zal ook hier de concurrentiepositie beperkingen opleggen.

Hoewel de voorgaande beschouwingen macro-economisch van aard waren, zullen voor de rendementsontwikkeling van de individuele onderneming factoren zoals bezettingsgraad, omloopnelheid, winst op uitvoer e.d. een soortgelijke rol spelen.

J. A. Haverhals

2) Zie *Centraal Economisch Plan 1973*, blz. 158.

3) Zie *Centraal Economisch Plan 1973*, blz. 140 e.v.

De Nixon-ronde officieel van start

„The best way to overcome the problems confronting the international trading community is to negotiate about them”

DR. A. S. FRIEDEBERG*

Van 12-14 september vindt er in Tokio een bijeenkomst plaats van de ministers van de partijen die zijn aangesloten bij het General Agreement on Tariffs and Trade (GATT). De handelsbesprekingen worden door velen gezien als het begin van de belangrijkste onderhandelingen sinds de oprichting van het GATT in 1948. Dr. A. S. Friedeberg, senior economist bij Unilever, geeft een uitvoerig overzicht van de voorgeschiedenis en belicht de onderhandelingen vanuit het gezichtspunt van het bedrijfsleven. De ontwikkelingskroniek, waarvan het eerste deel op blz. 816 van dit nummer is opgenomen, gaat in het bijzonder in op de belangen van de ontwikkelingslanden bij het GATT.

I. Voorgeschiedenis

1. Het initiatief

Op 1 januari 1972 werd de laatste tranche van de uit de Kennedy-ronde voortvloeiende verlaging van invoerrechten geëffectueerd. Slechts enkele weken nadien werd de wereld verblijd met een politieke intentieverklaring van de VS en de Europese Gemeenschap waarin zij toezegden „in het kader van het GATT uitgebreide multilaterale onderhandelingen te beginnen en actief te steunen ... met als doel uitbreiding en steeds ruimere liberalisatie van de wereldhandel en verhoging van de levensstandaard der volkeren, welke doelstellingen o.m. kunnen worden verwezenlijkt door de handelsbelemmeringen geleidelijk af te schaffen en het internationale kader van de wereldhandel te verbeteren” 2).

Met deze verklaring werd een periode afgesloten die in feite reeds in 1967 kort na het afsluiten van de Kennedy-ronde was aangevangen. Gedurende deze periode werd het internationale handelspolitieke klimaat steeds slechter en bevonden de VS en de EG zich herhaaldelijk op de rand van een handelsoorlog. De EG — toen nog van de Zes — was in die jaren trouwens te zeer gepreoccupeerd met aanlegenheden zoals de voltooiing van het landbouwbeleid, de uitbreidingsonderhandelingen en de regelingen met de niet tot de EG toetredende landen van de Europese Vrijhandels Associatie om zonder pressie van buitenaf nog veel energie te kunnen wijden aan andere zaken. Tegelijkertijd wonnen, mede onder invloed van juist het EG-beleid, in de VS protectionistische krachten steeds meer terrein, zoals o.m. tot uitdrukking kwam in de indiening van de beruchte Mill's Bill in 1970. Een initiatief van de VS, vergelijkbaar met de Trade Expansion Act die de stoot gaf tot de Kennedy-ronde, scheen dan ook steeds onwaarschijnlijker 3), ook al waren er binnen de VS zeker ook vele stemmen die daarvoor pleitten. Niettemin vonden reeds vanaf 1967 in verschillende GATT-commissies technische voorbereidingen plaats voor een nieuwe grootscheepse internationale poging tot het slechten van tarifaire en non-tarifaire handelsbarrières. In het licht van de heersende malaise leken deze voorbereidingen veelal irreëel.

De herhaalde oproep tot een nieuw initiatief voor een verdere liberalisatie van de wereldhandel zowel van de zijde van de Internationale Kamer van Koophandel 4) —

representant van het op internationaal niveau georganiseerde bedrijfsleven — als van de Directeur-Generaal van het GATT 5), deden denken aan de roepende in de woestijn. Uiteindelijk kwam in augustus 1971 toch een Amerikaans initiatief, zij het in een andere vorm dan velen hadden verwacht, nl. President Nixons befaamde serie unilaterale maatregelen, o.m. omvattend stopzetting van de inwisselbaarheid van de dollar tegen goud en een — gelukkig slechts tijdelijk gebleken — 10% heffing op importen. Internationaal overleg volgend op deze Amerikaanse maatregelen resulteerde naast een herziening van wisselkoersen, w.o. een devaluatie van de dollar, en een bilaterale regeling van enige urgente handelskwesties tussen de VS en resp. de EG en Japan, in een tweetal belangrijke internationale afspraken.

In de eerste plaats werd in het kader van het zgn. Smithsonian Agreement van 18 december 1971, door de Groep van Tien overeengekomen dat spoedig besprekingen zouden worden aangevangen inzake een herziening op lange termijn van het monetaire stelsel. Met name een regeling inzake bij onevenwichtigheid van de betalingsbalans te treffen maatregelen en versoepeling van wisselkoersaanpassingen zijn rechtstreeks van invloed op de internationale handel 6). In het kader van dit artikel zal echter niet verder op de monetaire onderhandelingen worden ingegaan. Gememoreerd zij slechts dat reeds vele voorbereidende besprekingen plaatsvonden. Met name in de — in het Internationale Monetaire Fonds (IMF) onder invloed van een UNCTAD-resolutie 7) ingestelde — „Groep van Twintig”, waarin ook de ontwikkelingslanden zijn vertegenwoordigd. De binnenkort te Nairobi plaatsvindende

* Dit artikel is geschreven ten persoonlijke titel.

1) *GATT activities in 1973*, Genève, 1973, blz. 7.

2) *Bulletin van de Europese Gemeenschappen*, no. 3, 1958, blz. 58 e.v.

3) O.m. C. Fred Bergsten, *Crisis in US trade policy*, *Foreign Affairs*, juli 1971.

4) Jean Royer, *The liberalisation of international trade during the next decade*, ICC, Parijs, 1969; *Program for the liberalisation of international trade*, ICC, Parijs, 1971.

5) O.m. Olivier Long, *International trade, the present challenge*, GATT, Genève, 1969 en *International trade in the 1970's: some immediate problems*, GATT, Genève, 1970.

6) David Robertson, *Multilateral trade negotiations*, *National Westminster Bank Review*, 2, 1973.

7) Resolutie no. 84 (III), *The international monetary situation*, aangevaard tijdens de derde UNCTAD-conferentie (april/mei 1972).

jaarvergadering van het IMF zal voor de verdere ontwikkeling op dit terrein wellicht van veel belang zijn.

In de tweede plaats werd, zoals hierboven reeds bleek, door de VS en resp. de EG en Japan overeengekomen een serie veelomvattende multilaterale onderhandelingen in het GATT te initiëren. Deze ronde zou moeten aanvangen in 1973 en gevoerd worden op basis van „wederzijds voordeel” en „algemene wederkerigheid”. Tijdens de jaarlijkse bijeenkomst van de verdragsluitende partijen van het GATT in november 1972 werd o.m. bevestigd dat de onderhandelingen

„shall cover both industrial and agricultural products, including tropical products, and take particular account of the need to find solutions to the problems of developing countries, including the problems of the least developed countries”.

Tevens werd o.m. besloten tot het houden van een bijeenkomst op ministerieel niveau te Tokio in september 1973, met als belangrijkste taak het vaststellen van de officiële richtlijnen voor de onderhandelingen. Ook werd in navolging van de Parijse EG Topconferentie van oktober 1972 de wens tot uitdrukking gebracht de onderhandelingen in 1975 te voltooien 8).

2. Enige belangrijke ontwikkelingen in de voorbereidende fase

a. De Algemene Conceptie van de Europese Gemeenschap

Op 4 april 1973 diende de Europese Commissie bij de EG Raad van Ministers een ontwerp in voor een Algemene Conceptie m.b.t. de komende onderhandelingen. Dit ontwerp droeg, naar men mag aannemen, in sterke mate het stempel van de Commissaris voor Externe Betrekkingen, de Brit Soames. Eerst op 26 juni 1973 slaagde de Raad erin overeenstemming te bereiken inzake een definitieve tekst. Deze draagt, naar verluidt vooral op aandring van Frankrijk, een veel minder liberaal en minder flexibel karakter dan het oorspronkelijke ontwerp. Hoewel geen formeel onderhandelingsmandaat zal deze Algemene Conceptie vermoedelijk in belangrijke mate bepalend zijn voor de manoeuvreerruimte van de Europese Commissie die namens de Europese Gemeenschap de onderhandelingen zal voeren. Overigens dient te worden gevreesd dat de Commissie op kritische momenten in de onderhandelingen steeds aan de EG Ministerraad te Brussel nieuwe mandaten zal moeten vragen, een procedure die tijdens de Kennedy-ronde herhaaldelijk tot aanmerkelijke vertragingen aanleiding gaf en bovendien tot weinig flexibele EG-standpunten leidde 9).

De Algemene Conceptie van de EG wekt in veel opzichten de indruk van een tot de VS gerichte monoloog. Er wordt hoog in opgegeven van de vrijhandelsgeest van de Gemeenschap en van de door de Gemeenschap geleverde bijdragen tot uitbreiding van de wereldhandel.

Gesteld wordt dat zowel de verdragen gesloten met de niet tot de Gemeenschap toegetreden landen van de Europese Vrijhandels Associatie als die gesloten met „andere landen waarmee de Gemeenschap door geografische en historische banden verbonden is” (Middellandse Zee-landen en Afrikaanse landen) — verdragen die alle door de VS als discriminatoir worden ervaren — de internationale handel op analoge wijze ten voordeel zullen strekken als de totstandkoming van de Gemeenschap zelf . . .

Belangrijker dan deze retoriek is echter dat de Gemeenschap blijkens het document voornemens is t.z.t. bij een beslissing inzake de resultaten van de handelsbesprekingen rekening te houden met de geboekte vooruitgang op het gebied van de monetaire hervorming. Hiermede wordt uiteraard van meet af aan een zware hypotheek op multilaterale handelsbesprekingen gelegd. Ook wordt expliciet gesteld dat de „communautaire verworvenheden” gerespecteerd zullen worden. Dit blijkt o.m. in te houden dat noch de douane-unie (m.a.w. het gemeenschappelijke invoer-

recht als zodanig), noch het landbouwbeleid noch de handelspolitiek van de Gemeenschap ter discussie gesteld kunnen worden . . .

b. President Nixons Trade Reform Bill

Op 10 april 1973 diende President Nixon bij het Amerikaanse Congress zijn „Trade Reform Bill” in op basis waarvan hij zeer uitgebreide onderhandelingsbevoegdheden hoopt te verkrijgen. Anders dan bij de meeste staten het geval is, is de Amerikaanse president zonder dergelijke bij speciale wet toe te kennen bevoegdheden niet gemachtigd tot het uitvoeren van verbintenissen, aangegaan op tarifair en daarmee samenhangend gebied. Onder invloed van de Watergate affaire blijkt het Congress echter niet in een stemming te zijn om zich met de behandeling van dit wetsontwerp te haasten. Zoals hieronder nog nader zal blijken zou dit — gezien de Franse opvattingen — er wel eens toe kunnen leiden dat de effectieve opening van de onderhandelingen — voorzien omstreeks 1 november 1973 — aanmerkelijk wordt vertraagd. Behalve het tijdstip waarop is vooralsnog eveneens onzeker de mate waarin het Congress de President de gevraagde bevoegdheden inderdaad zal verlenen. Het zou wel eens 1974 kunnen worden voordat er in dit opzicht klaarheid komt.

Een uitvoerige vergelijking tussen President Nixons Trade Reform Bill en President Kennedy's Trade Expansion Act (TEA) zou ongetwijfeld tal van interessante punten opleveren. Hier zij echter volstaan met eraan te herinneren dat de TEA geïnspireerd was door het ontstaan van de EG en de destijds reeds op korte termijn verwachte uitbreiding daarvan met het Verenigd Koninkrijk. Bovendien paste de TEA typisch in Kennedy's visie van Atlantic Partnership, waarin de EG als gelijkwaardige economische partner van de VS genereus werd verwelkomd. De Trade Reform Bill en de daarbij behorende boodschap aan het Congress daarentegen weerspiegelt duidelijk het bewustzijn dat „America is no longer the sole, dominating economic power”, alsmede de erkenning dat het handelspolitieke en agrarische beleid van de nieuw opgekomen economische wereldmogendheden, de EG en Japan, niet noodzakelijkerwijs ten voordele strekt van de VS. Derhalve ook de wens tot „Reform” van de t.o.v. de VS unfair geachte tendenties in de internationale handel en de daarop betrekking hebbende spelregels. Ook de inmiddels ingetreden ontspanning m.b.t. het Oostblok komt duidelijk tot uitdrukking. Eén van de expliciete doelstellingen van de TEA was nog „to prevent communist economic penetration” 10).

In de Trade Reform Bill daarentegen verzoekt President Nixon om met name t.a.v. de Sowjetunie en Roemenië de meestbegunstigingsclausule te mogen toepassen. Tevens valt op dat ondanks de traditionele Amerikaanse verknochtheid aan „non-discriminatie” thans volmacht gevraagd wordt om algemene tariefpreferenties ten gunste van ontwikkelingslanden in te voeren.

c. De invloed van UNCTAD III

Van 13 april - 21 mei 1972 kwam de UN Conference on Trade and Development (UNCTAD) voor de derde maal in plenaire vergadering bijeen. Tijdens deze conferentie, die sterk onder invloed stond van de turbulente monetaire en handelspolitieke ontwikkelingen van het voorafgaand jaar, zijn verschillende resoluties aangenomen 11), die bewerk-

8) Verklaring van de Topconferentie, punt 12.

9) A. S. Friedeberg, De Kennedy-ronde aan de vooravond van een beslissende fase (I), *ESB*, 21 september 1966, blz. 969.

10) A. S. Friedeberg, Kennedy-ronde tussen mislukking en succes, *Nieuw Europa*, januari 1966, blz. 6.

11) Met name Resolutie 82 (III) inzake „multilateral trade negotiations”.

stelligd hebben dat het UNCTAD-secretariaat van meet af aan bij de voorbereiding van de GATT-onderhandelingen is betrokken en dat alle ontwikkelingslanden — ook die welke, zoals een aantal Zuidamerikaanse en een aantal Arabische landen, niet tot het GATT zijn toetreden — zowel aan de voorbereidende besprekingen als aan de onderhandelingen zelf volledig kunnen deelnemen. De aldus versterkte positie van de ontwikkelingslanden in het GATT behoort — met de instelling van de Groep van Twintig in het IMF — naar mijn mening tot de belangrijkste resultaten van UNCTAD III.

d. De ontwerp „Tokyo Declaration”

Een laatste belangrijke fase in de voorbereidingen werd voltooid op 24 juli 1973 toen de „Preparatory Committee” van het GATT, waarin o.m. de VS, de EG en vele ontwikkelingslanden zijn vertegenwoordigd, na enige weken vergaderen te Genève tenslotte tot overeenstemming kwam inzake de hoofdlijnen van een ontwerp voor een door de Ministers te Tokio af te leggen verklaring (Tokyo Declaration) waarin een aantal belangrijke beleidslijnen voor de onderhandelingen zijn vastgelegd. Met deze verklaring zullen de onderhandelingen officieel van start gaan. Niettemin is het nog zéér de vraag wanneer de onderhandelingen in feite zullen beginnen. Uit de ontwerp Tokyo Declaration, waarvan de volledige tekst tot de gespecialiseerde nieuwsbulletins is doorgedrongen 12) kan afgeleid worden dat het de bedoeling is dat dit omstreeks 1 november 1973 zal geschieden.

Frankrijk heeft echter reeds duidelijk gemaakt dat het niet zal instemmen met de aanvang van daadwerkelijke onderhandelingen alvorens de Amerikaanse overheid over de benodigde bevoegdheden beschikt, m.a.w. alvorens het Congress de Trade Reform Bill heeft aanvaard. Gezien eerdere ervaringen met toezeggingen van de Amerikaanse overheid die niet door het Congress gehonoreerd werden — zoals bijv. de in het kader van de Kennedy-ronde overeengekomen afschaffing van het zeer protectionistische American Selling Price systeem van douanewaardering, dat vooral t.a.v. chemische produkten wordt toegepast 13) — kan aan deze Franse eis een schijn van redelijkheid niet worden ontzegd. Niettemin is het m.i. gezien de te verwachten lange duur van de besprekingen beslist overdreven zelfs maar het begin van onderhandelingen hiervan afhankelijk te stellen.

De verdenking is wel geuit dat hier sprake is van een ook uit de Kennedy-ronde niet onbekende verdragstechniek. Dit is meer omdat Frankrijk ongeveer gelijktijdig met de te Genève kenbaar gemaakte bezwaren in de Raad van Ministers te Brussel te kennen gaf dat een daadwerkelijke aanvang van de onderhandelingen afhankelijk gesteld diende te worden van een andere door de VS te vervullen voorwaarde, nl. van nakoming door de VS van een in maart 1973 gedane toezegging om de dollarkoers zodanig te steunen dat deze zich op het toenmalige niveau zou handhaven. (Zoals bekend is de dollar sinds maart 1973 nog in sterke mate gedevalueerd). Deze Franse opvatting blijkt door de „overige acht” lidstaten te Brussel niet te zijn gedeeld. Indien Frankrijk echter tijdens de op het moment dat dit artikel verschijnt plaatsvindende bijeenkomst te Tokio zijn eisen handhaaft zou de feitelijke aanvang van de onderhandelingen wel eens zeer geruime tijd op zich kunnen laten wachten.

Uiteraard dient te worden erkend dat als gevolg van de sedert 1971 plaatsgevonden dollardevaluaties en depreciaties de Amerikaanse concurrentiepositie verbeterd is. (Hetzelfde geldt natuurlijk mutatis mutandis voor in het verleden plaatsgevonden devaluaties van de Franse frank). Dit mag echter een principieel zeer wenselijke zaak als opheffing van handelsbelemmeringen niet in de weg staan. Afgezien nog van het feit dat bijv. vele non-tarifaire handelsbelemmeringen door devaluaties niet of nauwelijks aan betekenis inboeten zou een uitstel van een effectief begin van de onderhandelingen het handelspolitiek klimaat weer aanzienlijk kunnen doen verslechteren en protectionistische krachten in de kaart spelen. Uitstel is derhalve zeer ongewenst.

Wat het Nederlandse bedrijfsleven betreft komt eenzelfde opvatting tot uitdrukking in een nota van het Centraal Orgaan voor de Economische Betrekkingen met het Buitenland gewijd aan de komende onderhandelingen terwijl ook een recent advies van de Sociaal-Economische Raad ervoor pleit dat de GATT-onderhandelingen op hun eigen merites worden beoordeeld 14).

II. De voornaamste punten van de komende onderhandelingen

Deze zullen naar alle waarschijnlijkheid zijn:

1. verdere verlaging van invoerrechten;
2. afbraak van non-tarifaire handelsbelemmeringen;
3. landbouw en grondstoffenovereenkomsten;
4. herziening van bepaalde GATT-regels, in het bijzonder art. XIX;
5. bevordering van de export van ontwikkelingslanden.

Deze onderwerpen zullen hieronder achtereenvolgens behandeld worden. Niet duidelijk is of uitbreiding van de oost/westhandel als zodanig afzonderlijk aan de orde zal komen. Wel zijn recentelijk Polen, Roemenië en Hongarije toetreden tot het GATT zodat de op grond van de meestbegunstigingsclausule overeen te komen verlagingen van invoerrechten ook ten goede zullen komen aan deze landen, alsmede aan Tsjecho-Slowakije dat formeel zijn uit de oprichtingstijd van het GATT daterend lidmaatschap nooit heeft beëindigd. De Sowjetunie is niet tot het GATT toetreden. Als het Amerikaanse Congress echter akkoord gaat met President Nixons desbetreffende voorstellen zullen de VS echter t.o.v. de USSR toch de meestbegunstigingsclausule kunnen toepassen.

1. Verlaging van invoerrechten

In de loop van de tijd is, in het bijzonder dank zij de spanningen in het kader van het GATT, het gemiddeld niveau van de invoerrechten van de belangrijkste handelsnaties belangrijk verlaagd.

Afhankelijk van de toegepaste berekeningsmethode bedraagt het huidig gemiddeld niveau rond de 10%. Niettemin betekent dit dat ook thans de beschermende invloed van vele invoerrechten niet te verwaarlozen valt. In de eerste plaats zijn er nog vele invoerrechten boven het gemiddelde (in het bijzonder de VS kennen sterke uitschieters naar boven). Bovendien loopt het invoerrecht voor eenzelfde produkt van land tot land sterk uiteen. Dit leidt tot het zgn. probleem van de „dispariteiten” — d.w.z. relatief hoge en lage invoerrechten voor eenzelfde produkt in verschillende landen — dat ook in de Kennedy-ronde tot moeilijkheden aanleiding gaf 15). Indien nl. het land met het hoge invoerrecht en dat met het lage invoerrecht hun rechten met eenzelfde percentage verlagen bestaat de kans dat het eerstgenoemde land een wezenlijke concessie doet terwijl het laatstgenoemde land nog over een hoge, wellicht zelfs prohibitieve mate van bescherming blijft beschikken.

12) *Bulletin Europe*, no. 1338, 3 augustus 1973.

13) A. S. Friedeberg, Het resultaat van de Kennedy-ronde, *ESB*, 14 juni 1967, blz. 618.

14) *Standpunt van het Centraal Orgaan voor de Economische Betrekkingen met het Buitenland inzake de multilaterale onderhandelingen*, 19 april 1973, blz. 1; Sociaal-Economische Raad, Commissie voor Internationale Sociaal-Economische Aangelegenheden: *Advies inzake de a.s. multilaterale GATT-onderhandelingen*, 28 juni 1973, blz. 28. (Verder aan te duiden als resp. CO-nota en SER-advies).

15) A. S. Friedeberg, De Kennedy-ronde aan de vooravond van een beslissende fase (1), *ESB*, 21 september 1966, blz. 971; uitvoeriger: John W. Evans, *The Kennedy Round in american trade policy*, Harvard, 1971, blz. 183 e.v.

Overigens wordt de feitelijke bescherming niet bepaald door het nominale tarief maar door het percentage t.o.v. de toegevoegde waarde. Dit laatste komt bijzonder sterk tot uitdrukking bij de zgn. „differential tariffs”, d.w.z. naar de bewerkingsfase gedifferentieerde invoerrechten, waar de feitelijke bescherming (d.w.z. de bescherming over de toegevoegde waarde) de nominale veelal vele malen overtreft. Ondanks de relatief lage gemiddelde nominale niveaus is een verdere verlaging en uiteindelijk algehele afschaffing van invoerrechten dan ook van groot belang. Hiervoor is dan ook vanuit het bedrijfsleven regelmatig gepleit, getuige o.m. de reeds eerder genoemde rapporten van de Internationale Kamer van Koophandel 4). Een uiteindelijk algehele afschaffing van invoerrechten, op basis van de meestbegunstigingsclausule, te realiseren volgens een van tevoren vastgesteld schema — vergelijkbaar met dat toegepast tussen de lidstaten van de Europese Gemeenschap — zou trouwens niet alleen ook het probleem van de dispariteiten oplossen maar tevens een eind maken aan verschillende met invoerrechten rechtstreeks samenhangende non-tarifaire handelsbelemmeringen.

Het Nederlandse bedrijfsleven is blijkens genoemd SER-advies eveneens voorstander van een belangrijke verlaging van invoerrechten terwijl ook het Centraal Orgaan voor de Economische Betrekkingen met het Buitenland zich blijkens eerdergenoemde nota in beginsel voorstander betoont van een lineaire afbraak van invoerrechten (uiteeraard op basis van wederkerigheid) met een zo gering mogelijk aantal uitzonderingen 16). Zoals men zich zal herinneren vormde het streven naar een lineaire, dus algemene verlaging van invoerrechten met een bepaald percentage (50%) een van de noviteiten en verbeteringen in de onderhandelings-techniek toegepast tijdens de Kennedy-ronde, vergeleken met de in vroegere GATT-onderhandelingsrondes toegepaste „item by item”-techniek.

In de ontwerp Tokyo Declaration is helaas de vraag welke formule tijdens de komende onderhandelingen m.b.t. verlaging van invoerrechten zal worden toegepast nog open gelaten. In zijn Trade Reform Bill heeft President Nixon volmacht gevraagd om tarieven zowel te elimineren, te verlagen, als (stok achter de deur!) te verhogen. Verschillende uitlatingen van Amerikaanse zijde wezen erop dat de VS in principe eliminatie als algemene doelstelling zouden willen nastreven. Daarentegen wenst de Europese Gemeenschap, blijkens de Algemene Conceptie, de invoerrechten niet beneden een nader te bepalen niveau te verlagen. De EG streeft nl. vooral naar „harmonisatie” van tariefniveaus d.m.v. een formule die een hogere verlaging voor hoge dan voor lage tarieven met zich brengt. Een aantrekkelijk compromis, gesuggereerd door Curzon, zou kunnen zijn dat als „werkhypothese” gestreefd wordt naar harmonisatie op een niveau dat concessies van zowel de EG als de VS zou omvatten, bijv. een niveau van 5% voor industriële producten 17).

Binnen een dergelijke algemene formule dient natuurlijk een speciale behandeling (zoals uitzondering of combinatie van tarifaire en non-tarifaire handelsbelemmeringen) voor bepaalde sectoren met een duidelijk eigen problematiek mogelijk te zijn, bijv. voor chemie, papier en textiel.

Contrapreferenties

Aan de opvatting van de EG om ook zelfs niet in principe te willen streven naar een tot nul reduceren van invoerrechten liggen ten minste twee opmerkelijke motieven ten grondslag.

In de eerste plaats dat het gemeenschappelijk invoerrecht behoort tot het sacrosancte „acquis communautaire”, noodzakelijk voor het behoud van de „identiteit” van de Gemeenschap. In de tweede plaats dat volledige afschaffing van invoerrechten opheffing van bestaande regionale en algemene tariefpreferenties zou betekenen. Het eerste argu-

ment draagt in wezen het karakter van een geloofsbelijdenis en is derhalve niet voor zakelijke bestrijding vatbaar. Het tweede bezwaar is reëler en wordt uiteraard gedeeld door de preferentie genietende ontwikkelingslanden. Deze landen verlangen — begrijpelijkerwijs — op zijn minst compensatie voor eventuele vermindering of opheffing van de preferentiële marge. Deze „ingebouwde” weerstand ten opzichte van verlaging van invoerrechten op meestbegunstigingsbasis vormde overigens destijds een van de meest valabele argumenten tegen de invoering van het algemene systeem van preferenties 18).

Overigens staan inmiddels ook de VS te dien aanzien op het punt overstap te gaan; zoals vermeld heeft President Nixon in zijn Trade Reform Bill o.a. volmacht gevraagd om algemene tariefpreferenties toe te kennen aan ontwikkelingslanden. Blijkens de tekst van het wetsontwerp zullen echter ontwikkelingslanden die zelf eveneens tariefpreferenties toekennen aan ontwikkelde landen (behoudens afschaffing daarvan voor 1 januari 1976) niet voor door de VS te verlenen tariefpreferenties in aanmerking komen. Deze voorwaarde betekent een rechtstreekse aanval op het tussen de Europese Gemeenschap en de meeste geassocieerde Afrikaanse landen krachtens de Conventie van Yaounde bestaande systeem van vrijhandelszones, en op de overeenkomsten tussen de EG en de Middellandse Zeelanden, die alle door de VS als discriminatoir worden ervaren. Deze kwestie van de zgn. „contrapreferenties” of „reverse preferences” zal vermoedelijk één van de meest omstreden discussiepunten vormen tijdens de komende onderhandelingen. In eerdergenoemd SER-advies wordt te dien aanzien o.m. opgemerkt dat voor zover „reverse preferences” de ontwikkelingsmogelijkheden beperken zij dienen te worden afgeschaft; in de CO-nota wordt gewezen op de wenselijkheid speciale tariefpreferenties t.z.t. in te bouwen in het EG-stelsel van algemene tariefpreferenties 19).

Verbetering EG-systeem van algemene preferenties ten behoeve van ontwikkelingslanden

In de Algemene Conceptie van de EG wordt de bereidheid uitgesproken het EG-systeem van algemene tariefpreferenties te verbeteren o.m. door verhoging van de plafonds en door opname van een groter aantal verwerkte landbouwproducten. Deze gedachte vindt blijkens eerdergenoemd SER-advies ook in het Nederlandse bedrijfsleven steun 20). Conform de GATT-regels wordt voor het verlenen van algemene tariefpreferenties ten behoeve van ontwikkelingslanden geen tarifaire wederprestatie verlangd. Niettemin zouden, zoals destijds m.i. terecht gesuggereerd door Kaufmann en Alting von Geusau 22), bepaalde delen van het bedrijfsleven die thans nog aarzelend staan t.o.v. algemene tariefpreferenties, hun houding wellicht in positieve zin wijzigen indien de betrokken ontwikkelingslanden zich ertoe zouden verplichten bepaalde als unfair ervaren praktijken — zoals bijv. exportverboden of belastingen op export van grondstoffen (ten einde verwerking in het eigen land kunstmatig te stimuleren) — achterwege te laten. Ook in de CO-nota wordt zulks bepleit 21).

2. De non-tarifaire handelsbelemmeringen (ntb's)

Het betreft hier een uitgebreide en veelsoortige groep van

16) SER-advies, blz. 7; CO-nota, blz. 5.

17) G. Curzon, A zero tariff world?, *Journal of world trade law*, januari/februari 1973, blz. 4.

18) A. S. Friedeberg, *The United Nations conference on trade and development of 1964*, Rotterdam, 1969, blz. 155.

19) SER-advies, blz. 18; CO-nota, blz. 8.

20) SER-advies, blz. 19.

21) Johan Kaufmann en Frans A. M. Alting von Geusau, The institutional framework for international trade relations, in *Economic relations after the Kennedy Round*, Leiden, 1969, blz. 605. Zie ook CO-nota, blz. 8.

wettelijke en administratieve, ten dele zelfs „ongeschreven”, nationale bepalingen, die een belemmerende invloed op de internationale handel uitoefenen. Zoals ook de ervaring binnen de EG heeft uitgewezen komt de handelsbelemmerende werking van de ntb's des te sterker naar voren naarmate de invoerrechten verder zijn afgebroken. Een eerste belangrijke aanpak van deze problematiek op mondiaal niveau vond plaats tijdens de Kennedy-ronde. De concrete resultaten daarvan waren echter beperkt aangezien het voornaamste succes, de overeengekomen opheffing door de VS van het sterk protectionistische American Selling Price systeem van douanewaardering, tot nu toe niet geëffectueerd werd. Na de Kennedy-ronde is de bestudering van de problematiek van de ntb's eerst goed op gang gekomen. Daarbij is baanbrekend werk verricht door de Internationale Kamer van Koophandel die reeds in 1969 een studie publiceerde (22) die uitmondde in een aantal aanbevelingen inzake een „standstill”, resp. opheffing van vele ntb's en suggesties inzake de wijze waarop de daarmede verbonden problemen aan te pakken. De resultaten van dit werk zijn o.m. ingebracht in de uitvoerige studies die inmiddels ook door het GATT zijn ondernomen. Het aantal door het GATT geïdentificeerde ntb's bedraagt niet minder dan 800 verdeeld over 5 hoofdgroepen en ca. 30 subgroepen. De 5 hoofdgroepen zijn:

- Overheidsvoorschriften m.b.t. de handel, die leiden tot onevenredige bevoordeling van binnenlandse producenten. Een bekend voorbeeld wordt gevormd door de „Buy American Act”.
- Douaneformaliteiten en voorschriften verband houdend met invoerrechten zoals douane classificatie en waardering die leiden tot onzekerheid van het toe te passen invoerrecht, dan wel tot prohibatieve invoerrechten. Het meest beruchte voorbeeld van de laatste is het reeds meermalen genoemde American Selling Price systeem van douanewaardering.
- Uiteenlopende wettelijke voorschriften, bijv. gezondheids-eisen, veterinaire voorschriften, technische normen, verpakkingsvoorschriften e.d., waarvan de toepassing in de praktijk tot discriminatie t.a.v. importen aanleiding geeft. Een sprekend voorbeeld is de toepassing van de zgn. Pencil Test door de VS m.b.t. geïmporteerde vleesproducten. Harmonisatie op dit terrein is echter, zoals de ervaring in de EG heeft geleerd, geen eenvoudige zaak.
- Kwantitatieve invoerbeperkingen.
- Fiscale bepalingen die discriminerend werken m.b.t. import van buitenlandse producten, bijv. auto's.

De invloed van ntb's is zodanig dat zij in bepaalde gevallen de betekenis van concessies op het gebied van invoerrechten in belangrijke mate kunnen ondergraven. Geen wonder dan ook dat het Nederlandse bedrijfsleven blijkens eerder genoemd SER-advies en CO-nota (23) zeer veel waarde hecht aan vermindering resp. afbraak van ntb's. Een extra moeilijkheid in deze sector is dat veelal geschikte onderhandelingsstechnieken ontbreken.

In het bijzonder het afwegen van wederzijdse concessies is op dit terrein zeer lastig. Het meest aanbevelenswaardig lijkt dat men tracht te komen tot een selectie van die ntb's die als meest hinderlijk voor de internationale handel resp. de export van ontwikkelingslanden worden ervaren en te dien aanzien tracht spijkers met koppen te slaan. In bepaalde ge-

vallen zal men vermoedelijk niet verder kunnen komen dan codes van goed gedrag of beginselafspraken, hetzij tot een „standstill”, hetzij tot verdere onderhandelingen, eventueel in gespecialiseerde organen. Hoopgevend is echter dat zowel de EG (blijkens de Algemene Conceptie) als de VS (blijkens de Trade Reform Bill) zich van het belang van resultaten op dit terrein bewust zijn. Opmerkelijk is in dit verband de door President Nixon ten aanzien van vele ntb's voorgestelde wijziging van behandelingsprocedure in het Congress. Deze komt erop neer dat effectivering van een overeengekomen concessie niet meer afhankelijk zal zijn van een positieve meerderheidsuitspraak van het Congress doch slechts door een binnen 90 dagen uit te spreken meerderheidsveto kan worden tegengehouden.

3. Landbouw en grondstoffenovereenkomsten

Op dit terrein — dat mede zo gecompliceerd is omdat het landbouwbeleid in vrijwel alle landen ook een sterk sociaal karakter draagt — zijn de meningsverschillen tussen de VS en de sterk door Frankrijk geïnspireerde opvattingen van de EG het grootst. In wezen gaat het daarbij om de ook tijdens de Kennedy-ronde naar voren gekomen tegenstelling tussen de voorstanders van de „vrije toegang” tot de (export)markten, voornamelijk efficiënte landbouwproducenten zoals de VS, door middel van afbraak van tarifaire en non-tarifaire handelsbelemmeringen, en de voorstanders van het „organiseren” — dus reguleren — van de internationale goederenmarkten door middel van veelomvattende in het prijsmechanisme ingrijpende mondiale goederenovereenkomsten, zoals de EG.

Hoewel de agrarische export van de VS sinds de totstandkoming van de EG stijgend is gebleven zijn de VS ervan overtuigd dat deze stijging veel groter had kunnen zijn indien het EG-landbouwbeleid minder protectionistisch zou zijn geweest. De VS denken daarbij in het bijzonder aan het EG-systeem van variabele heffingen en exportrestituties. In zijn boodschap aan het Congress die de Trade Reform Bill vergezelt stelt President Nixon expliciet dat één van zijn voornaamste doeleinden is uitbreiding van Amerikaanse landbouwexport te bewerkstelligen. Niettemin vraagt hij op dit terrein geen speciale bevoegdheden (de Trade Reform Bill bevat géén speciaal hoofdstuk inzake landbouw) omdat z.i. de handelsbarrières op dit gebied het karakter dragen van hetzij invoerrechten, hetzij non-tarifaire handelsbelemmeringen, zodat speciale landbouwbevoegdheden niet nodig zijn. Dit stemt geheel overeen met de Amerikaanse visie dat landbouw- en industrieproblematiek fundamenteel niet verschillen, zodat geen speciale aanpak voor de landbouw vereist is, tot uiting gebracht in een interessant rapport van de OECD waarin vrijwel de gehele internationale handelsproblematiek is gecatalogiseerd (24).

In het aan de landbouw gewijde hoofdstuk van de Algemene Conceptie van de EG wordt daarentegen het speciale karakter van de landbouw beklemtoond. Tevens wordt uit-

22) Non-tariff obstacles to trade, Brochure 258, ICC, Parijs, 1969.

23) SER-advies, blz. 7 e.v.; CO-nota, blz. 4.

24) Policy perspectives for international trade and economic relations, OECD, 1972, blz. 115 e.v.

Industrievestiging in Brabant heeft menig voordeel. Eén ervan: de PNEM - voor een adequate elektriciteitsvoorziening. Zij is Brabants industriële ontwikkeling altijd voor geweest. Wat wel blijkt uit een verdrievoudiging van de energieafgifte in 10 jaar en vooral ook uit de geplande capaciteitsverdubbeling binnen

drukkelijk gesteld dat noch de „grondslagen” noch de „mechanismen” (zoals het systeem van variabele heffingen) van het gemeenschappelijk landbouwbeleid voorwerp van onderhandeling kunnen zijn. „Stabilisatie” van de landbouwmarkten wordt als voorwaarde gezien voor uitbreiding van de handel en daartoe dienen de wereldmarkten te worden „georganiseerd”. Vervolgens wordt aangekondigd dat de Gemeenschap voor verschillende producten — zoals granen, rijst, suiker en bepaalde zuivelproducten — internationale goederenovereenkomsten zal voorstellen, die o.m. maximum en minimum prijzen, maatregelen m.b.t. het aanhouden van voorraden en voedselhulp zullen omvatten.

De VS daarentegen hebben reeds toen zij met de EG besloten tot het initiëren van de komende onderhandelingen expliciet verklaard dat volgens hen „dergelijke overeenkomsten geen bruikbare benadering vormen”. Een overbrugging van deze tegenstelling lijkt niet eenvoudig. De landbouwproblematiek is ook voor de ontwikkelingslanden van groot gewicht. Zij zullen zich, naar te verwachten valt, actief in de discussie mengen en voor producten die voor hun export van belang zijn zowel „access to markets” als „stable, equitable and remunerative prices” trachten te verkrijgen. In het algemeen kan worden gesteld dat dogmatisme m.b.t. goederenovereenkomsten niet op zijn plaats is. Het gevaar bestaat evenwel dat dergelijke overeenkomsten een mate van ingrijpen in productie, handel en consumptie met zich brengen die met een markeconomie niet verenigbaar is.

Kunstmatig hoge prijzen, bijv. als element van ontwikkelingshulp, houden het gevaar in van overproductie, stimulering van synthetische of natuurlijke substituten en bevrozing van bestaande produktiestructuren. Ook leggen zij een willekeurige last op industrie en consument in importerende landen terwijl de daaruit voortvloeiende spreiding van hulp uitermate arbitrair is. Bovendien worden de technische complicaties van een wereldgoederenovereenkomst nogal eens onderschat. Essentieel is echter dat de problematiek per grondstof zo sterk verschilt dat het streven naar uniforme oplossingen onjuist moet worden geacht. De vraag of een grondstoffenovereenkomst gewenst is kan dan ook slechts voor iedere grondstof afzonderlijk pragmatisch worden beantwoord aan de hand van de kenmerken van de markt en de productie-technische eigenschappen van de betrokken grondstof 25). Deze conclusie wordt blijkens enkele recente adviezen van de SER, de CO-nota en — uitvoeriger — een informatieve nota van de Werkgeversverbonden, in belangrijke mate door het Nederlandse bedrijfsleven gedeeld 26). In aanmerking genomen het grote belang dat de VS hechten aan uitbreiding van hun agrarische export is de vraag of de VS en de EG m.b.t. de landbouw tot een wederzijds aanvaardbaar compromis kunnen komen vermoedelijk beslissend voor het al dan niet slagen van de onderhandelingen in hun totaliteit.

Aangezien men elkaar wederzijds het nodige te verwijten heeft 27) zou zo'n compromis toch mogelijk moeten zijn. Denkbaar is bijv. een overeenkomst van beperkt karakter waarbij, zonder aantasting van de essentie van het landbouwbeleid, bepaalde handelsverruimende afspraken worden gemaakt en uitwassen op het gebied van exportsubsidies en heffingen wederzijds worden afgeschaft 28). Hoopgevend is wat dit betreft, dat, zoals uit de ontwerp Tokyo Declaration blijkt, de VS te Genève akkoord zijn gegaan met de formu-

lering dat bij de onderhandelingen rekening gehouden zal worden met de speciale eigenschappen van de landbouw.

4. Herziening van de GATT-regels

Naarmate de liberalisatie van de wereldhandel vordert wordt het voor overheid en bedrijfsleven belangrijker om zich d.m.v. uitzonderingsmaatregelen tegen onvoorziene gevolgen daarvan tijdelijk te kunnen beschermen opdat de betrokken industrietakken gedurende een gelimiteerde overgangperiode gelegenheid krijgen zich aan te passen. Uitbreiding van de mogelijkheid daartoe wordt zelfs wel gezien als een uitdrukkelijke voorwaarde om tot verdere liberalisatie over te gaan. Het probleem hierbij is echter dat een te grote soepelheid m.b.t. het treffen van zgn. veiligheidsmaatregelen de nagestreefde liberalisatie weer kan ondergraven of zelfs protectionisme kan bevorderen. De grens tussen „veiligheidsclausules” en „ontsnappingsclausules” is dan ook vaag. Van de veiligheidsclausules van het GATT is in dit verband art. XIX het belangrijkste.

Dit artikel komt erop neer dat, indien aan bepaalde voorwaarden wordt voldaan, concessies op het gebied van invoerrechten geheel of ten dele mogen worden ingetrokken indien deze onvoorzien leiden tot marktverstoringe importen die ernstige schade berokkenen — of dreigen te berokkenen — aan binnenlandse producenten. Niettemin wordt in de praktijk op dit artikel slechts zelden een beroep gedaan. Een belangrijke oorzaak hiervan is dat op grond hiervan te treffen maatregelen alleen non-discriminatoir, dus t.o.v. alle GATT-landen, dienen te worden toegepast. Een eventuele herziening van art. XIX of de toepassingsmodaliteiten daarvan zal ongetwijfeld aanleiding geven tot moeizame onderhandelingen.

De VS wensen de mogelijkheid te introduceren tot het nemen van discriminatoire afweermaatregelen, d.w.z. maatregelen die uitsluitend t.o.v. de „schuldige” landen worden toegepast. Ook overigens wensen zij een effectieve toepassing van art. XIX te bevorderen. De EG stelt zich te dien aanzien nogal gereserveerd op en wenst, blijkens de Algemene Conceptie, in deze aangelegenheid als hoeder van de onvervalste GATT-beginselen op te treden. De EG stelt daarbij — terecht — dat art. XIX slechts ten doel heeft tijdelijke moeilijkheden op te vangen en de betrokken industrieën de gelegenheid te bieden zich gedurende een beperkte periode aan te passen aan de gewijzigde concurrentieverhoudingen. Ook wat betreft aanpassingsfaciliteiten zijn trouwens internationale spelregels noodzakelijk aangezien anders via zgn. „adjustment assistance” — hoezeer wenselijk op zichzelf — nieuwe ntb's zouden kunnen worden gecreëerd 29).

25) A. S. Friedeberg, *The United Nations conference on trade and development of 1964*, Rotterdam, 1969, blz. 125 e.v.

26) SER-nota, blz. 14; SER-advies m.b.t. de topconferentie van 1 september 1972, blz. 30; CO-nota blz. 5; *Inzichten in de problematiek van wereldhandel en wereldproductie*. Informatieve nota van het Verbond van Nederlandse Ondernemingen en het Nederlands Christelijk Werkgeversverbond, december 1972, blz. 9.

27) Een helder overzicht van wederzijdse handelsbelemmeringen op het gebied van de landbouw is te vinden in „US calls for liberalised agricultural trade”, statement by W. D. Eberle, 16 april 1973.

28) SER-advies, blz. 12; CO-nota, blz. 5.

29) *Adjustment Assistance Measures*, International Chamber of Commerce, Parijs, 1972.

de komende 8 jaar.

De technologische efficiency van het PNEM-bedrijf garandeert u tevens een verantwoorde tariefstelling. Overweegt u vestiging in Brabant dan loont een gesprek met de PNEM. Haar experts hebben al menig bedrijf waardevolle adviezen kunnen geven.

pnem

n.v. provinciale noordbrabantsche
electriciteits-maatschappij
's-hertogenbosch

Blijkens het eerder genoemde SER-advies alsmede de CO-nota is in het algemeen ook het Nederlandse bedrijfsleven voorstander van de mogelijkheid van een slagvaardig, selectief en tijdelijk beperkt optreden tegen marktversturende importen, mits althans waarborgen worden gecreëerd tegen misbruik daarvan voor protectionistische doeleinden. Daarbij wordt veel betekenis gehecht aan de instelling van een soort permanent orgaan van toezicht waaraan eventuele geschillen kunnen worden voorgelegd 30).

5. Bevordering van export door ontwikkelingslanden

Gegeven de samenhang tussen handel en ontwikkeling zijn de komende onderhandelingen ook voor de ontwikkelingslanden van groot belang. Van begin af aan is door alle betrokkenen verklaard dat bij de onderhandelingen aan de vraagstukken van de ontwikkelingslanden speciale aandacht zal worden besteed. Zowel in de Algemene Conceptie van de EG als in de ontwerp Tokyo Declaration wordt trouwens de verbetering van de positie van deze landen als een van de hoofddoeleinden van de onderhandelingen genoemd. Men kan zelfs zeggen dat deze doelstelling als een rode draad door de Tokyo Declaration loopt. Hierin weerspiegelt zich de in de loop der jaren versterkte positie en vooral de toegenomen activiteit van de ontwikkelingslanden in het GATT, alsmede het feit dat ook het UNCTAD-secretariaat bij de voorbereidingen van meet af aan is betrokken.

Deze ontwikkeling valt slechts toe te juichen want alleen door zelf meer actief in de besprekingen te participeren kunnen de ontwikkelingslanden hopen te bereiken dat met hun belangen voldoende rekening gehouden zal worden. Het gevaar bestaat echter dat dit zal leiden tot wat wel aangeduid is als „Unctadisering” van het GATT. Daarmede wordt bedoeld de overmaat aan politiek-ideologisch debat en geografisch-politieke groepsvorming waaraan de UNCTAD-organisatie mank gaat en die niet bevorderlijk is voor het bereiken van concrete resultaten.

Blijkens de ontwerp Tokyo Declaration zal o.m. gestreefd worden naar versnelde groei van de handel der ontwikkelingslanden door:

- verruiming van toegang tot de markten d.m.v. opheffing van tarifaire en non-tarifaire belemmeringen voor zowel industriële als agrarische produkten afkomstig uit ontwikkelingslanden in alle bewerkingsfasen;
- uitbreiding van het systeem van algemene tariefpreferenties;
- speciale behandeling van de sector tropische produkten;
- geen wederkerigheid van concessies van ontwikkelingslanden en toepassing van speciale onderhandelingsprocedures te hunnen behoeve.

Het komt er in feite op neer dat bij alle onderdelen van de onderhandelingen aan de specifieke belangen van de ontwikkelingslanden aandacht geschonken zal worden. Zelfs indien dit voornemen — zoals te hopen is — in de praktijk gebracht wordt hoede men zich voor te grote illusies ten aanzien van het effect daarvan ten behoeve van de ontwikkelingslanden op korte termijn. Om van afschaffing van handelsbelemmeringen het volle profijt te kunnen trekken dient een land immers te beschikken over technische vaardigheid en deskundigheid op het gebied van management en marketing. Helaas ontbreekt het nu eenmaal daaraan in vele van de betrokken landen. Terzijde zij hierbij opgemerkt dat in het bijzonder grote internationale ondernemingen — tegenwoordig veelal aangeduid als multinationals — bij de overdracht van dit soort kennis en vaardigheden een zeer positieve rol spelen 31).

Uit de verklaring voor Tokio valt tenslotte af te leiden dat de ontwikkelingslanden onderling nog van mening verschillen inzake de vraag in hoeverre de onderhandelingen zouden moeten voorzien in speciale maatregelen ten gunste van de minst ontwikkelde onder de ontwikkelingslanden. Een netelig probleem is ook de reeds eerder aangestipte kwestie van de erosie van algemene en regionale tariefpre-

Alle bankzaken
70 vestigingen
in Nederland
Affiliatie te New York

(I.M.)

ferenties als gevolg van verdere verlaging van invoerrechten op basis van de meestbegunstigingsclausule en de daarmee verband houdende wens tot compensatie. Het eveneens reeds behandelde vraagstuk van de „reverse preferences” is vooral politiek van belang. Zoals vermeld wordt in de Algemene Conceptie van de EG de bereidheid uitgesproken het EG-systeem van algemene preferenties te verbeteren o.m. door daarin een groter aantal verwerkte landbouwprodukten op te nemen. Tevens wordt daarin gewezen op eventuele voedselhulp, terwijl onder verwijzing naar de EG-voorstellen op het gebied van de landbouw (goederenovereenkomsten) de mogelijkheid geopperd wordt van preferentiële maatregelen „die de ontwikkelingslanden de kans zou bieden hun exportontvangsten te vergroten”.

Het is niet duidelijk wat hiermede precies bedoeld wordt. Mogelijk denkt men aan een mondialisering van het systeem van compensatoire financiering m.b.t. exportontvangsten voor bepaalde produkten zoals onlangs door de Europese Commissie m.b.t. Afrika gesuggereerd 32). Aan bedoeld systeem kleven ondanks enkele aantrekkelijke kanten (in principe geen ingrijpen in het marktmechanisme en budgettaire financiering) bepaalde bezwaren. Deze vloeien o.m. voort uit het feit dat de voorgestelde compensatoire financiering betrekking heeft op de exportopbrengsten van slechts enkele individuele grondstoffen in plaats van op het geheel van exportopbrengsten van de betrokken landen, alsmede uit de regionaal beperkte opzet van het systeem.

Op zichzelf kan een evolutie van de gedachten van de EG in de richting van compensatoire financiering van exportontvangsten slechts toegejuicht worden. Daarbij ware dan echter te denken aan eerder voorgestelde systemen die betrekking hebben op het geheel van exportopbrengsten van de betrokken landen en mondiaal van opzet zijn, zoals het uit 1961 daterende voorstel voor een Development Insurance Fund (Plan Posthuma) en het in 1964 tijdens UNCTAD I voorgestelde systeem van Supplementaire Financiering of aan een uitbreiding van de bestaande faciliteiten van het Internationale Monetaire Fonds 33).

III Vooruitzichten

In de komende jaren zullen een aantal fundamentele beslissingen moeten worden genomen, zowel op monetair terrein

30) SER-advies, blz. 27; CO-nota, blz. 6.

31) *The international corporation and the transfer of technology*, International Chamber of Commerce, Parijs, 1972.

32) Memorandum van de Commissie aan de Raad betreffende de toekomstige betrekkingen tussen de Gemeenschap, de huidige geassocieerde staten en bepaalde ontwikkelingslanden behorende tot het Gemeenbest, *Bulletin van de EG*, supplement 1/73.

33) A. S. Friedeberg, *The United Nations conference on trade and development of 1964*, Rotterdam, 1969, blz. 130 e.v.

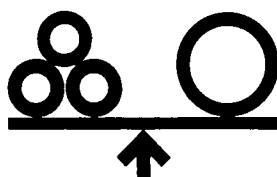
als op het gebied van de internationale handel. Daarbij zal men zich van de onderlinge samenhang van deze gebieden meer bewust moeten tonen dan in het verleden het geval was. De te nemen beslissingen zullen zeker beïnvloed worden door de in de loop van de jaren gewijzigde structuur van de wereldhandel en de gewijzigde internationale economische krachtsverhoudingen. Wat de internationale handel betreft is voor alles van belang dat een afglijden naar protectionisme, en daarmee ook een verslechtering van de verhouding EG - VS, wordt voorkomen. Reeds de beslissing tot het houden van de onderhandelingen heeft bijgedragen tot een versterking van de positie van het GATT, hetgeen gezien de verdiensten van deze organisatie voor de vrijmaking van de wereldhandel alleszins welkom mag heten. Belangrijker evenwel is dat het besluit tot deze onderhandelingen het internationale handelspolitieke klimaat aanmerkelijk heeft verbeterd. Dit kwam ook tot uiting in de betrekkelijk beheerste reacties t.a.v. recente actuele kwesties zoals de Amerikaanse maatregelen m.b.t. de export van soya.

Niettemin valt het verloop van de onderhandelingen moeilijk te voorspellen. De ervaring met de Kennedy-ronde leidt tot de verwachting dat ook wanneer de onderhandelingen eenmaal effectief zullen zijn aangevangen op kritische mo-

menten crises en vertragingen wellicht onvermijdelijk zullen blijken. Daarbij komt dat de opzet van de onderhandelingen wederom zeer veelomvattend en ambitieus is. Tal van onderdelen zijn zowel technisch gecompliceerd als politiek controverseel. De officiële doelstelling om de onderhandelingen voor eind 1975 te beëindigen lijkt dan ook tamelijk optimistisch. Uiteindelijk hangt echter zowel duur als resultaat van de onderhandelingen af van de politieke wil tot succes van de voornaamste onderhandelingspartners. Het is echter onvoorstelbaar dat men de onderhandelingen daadwerkelijk begint zonder de politieke wil deze tot een goed einde te brengen. Op deze grond lijkt dan ook een zeker optimisme gerechtvaardigd. Aangenomen dat het Congress President Nixon voldoende bevoegdheden verleent en de internationale besprekingen m.b.t. de monetaire hervorming enige vooruitgang van betekenis boeken valt dan ook te verwachten dat de komende onderhandelingen uiteindelijk zullen resulteren in een „package deal” t.a.v. de voornaamste onderwerpen die algemeen als een redelijk succes kan worden beschouwd.

Ook in dat geval zal er nog voldoende aanleiding zijn om bij voortdurende te blijven streven naar verdere vooruitgang op de weg naar liberalisatie van de wereldhandel.

A. S. Friedeberg

Geld- en kapitaalmarkt

Twee jaar indirecte kredietbeheersing in Engeland

DRS. P. H. G. SANDERS*

Nu in Nederland een ander systeem van kredietbeheersing wordt ingevoerd — het zgn. indirecte systeem waarbij de banken over de toevertrouwde middelen een liquiditeitsreserve moeten aanhouden en waarvan de eerste fase midden juli is ingegaan — is het wellicht nuttig de ontwikkeling te beschrijven in een land waar enige tijd geleden een soortgelijk systeem is ingevoerd, namelijk Engeland.

Evenals in Nederland, hanteerde men ook daar voordat het indirecte systeem werd ingevoerd een systeem van directe kredietbeheersing: de omvang van de kredietverlening door het bankwezen werd beperkt door middel van kredietplafonds. Nu kleven er aan een langdurige toepassing van een dergelijk systeem verschillende bezwaren, waarvan de belangrijkste zijn:

- de concurrentie tussen de banken wordt belemmerd; immers, wanneer de banken hun plafond van kredietverlening bereikt hebben, is verdere uitbreiding onmogelijk;
- kredietplafonds leiden tot „near banking”, kredietnemers zullen via andere kanalen dan die van het bankwezen geld lenen, met alle risico's van dien.

Deze bezwaren waren ook in het Verenigd Koninkrijk aanleiding om in september 1971 over te gaan op het systeem van indirecte kredietbeheersing. De minister van Financiën had dit al aangekondigd in zijn budgetspeech van maart van dat jaar; hij verklaarde toen: „I believe it should be possible to achieve more flexible but still effective arrangements basically by operating on the banks resources rather than by directly guiding their lending”.

In het Verenigd Koninkrijk bestond bovendien een kartel tussen de clearing-banken, waarbij de debet- en creditrentetarieven waren vastgesteld. De debetrente was gekoppeld aan het disconto, de tarieven op deposito's met een opzeg-

termijn van zeven dagen lagen 2% beneden het disconto. Op het gebied van de rentetarieven bestond er tussen de clearing-banken dan ook nauwelijks concurrentie; deze spitste zich vooral toe op de dienstverlening en de uitbreiding (openen van bijkantoren). Deze afspraken hebben er ongetwijfeld toe geleid dat de rente betrekkelijk inflexibel bleef. Vervanging van het systeem van kredietplafonds door een indirect systeem, gepaard gaande aan de afschaffing van het bankkartel, zou dus de concurrentie tussen het bankwezen bevorderen en de rente meer flexibel maken. Dit was precies de bedoeling van de invoering van het systeem; vandaar dan ook de naam „competition and credit control” (CCC).

Het systeem was dus voornamelijk gericht op de verwezenlijking van twee hoofddoelstellingen:

- de concurrentie in het bankwezen te bevorderen;
- de monetaire politiek meer via de kredietprijsvorming te voeren.

De basisfilosofie die aan CCC ten grondslag lag greep in belangrijke mate terug op het zgn. Radcliffe-rapport uit 1959, waarin de nadruk werd gelegd op de prijs van krediet als de belangrijkste grootheid waarop de monetaire politiek zich zou moeten richten. De rente zou ervoor zorgen dat er een optimale allocatie van krediet zou plaatsvinden, of zoals de president van de Bank of England het stelde in een rede in München in mei 1971: „... the allocation of credit is primarily determined by its cost ... In future the authorities would seek to influence the structure of interest rates through a general control over the liquidity of the whole banking system”.

*De auteur is medewerker bij het Economisch Bureau van de AMRO-Bank te Amsterdam.

De werking in de praktijk

Toen de kredietplafonds werden afgeschaft en het kartel van de clearing-banken werd opgeheven waren de banken voldoende liquide om hun werkerrein te kunnen uitbreiden zonder direct nieuwe deposito's te hoeven aantrekken. Deze grote liquiditeit was zowel het gevolg van de toestroming van geld uit het buitenland als van binnenlandse factoren: de ingehouden winsten van de bedrijven waren aanzienlijk toegenomen en de investeringsneiging was gering ten gevolge van de economische inzinking en de overcapaciteit; derhalve werd een groot deel van deze reserves in de vorm van deposito's aangehouden bij het bankwezen. De kredieten konden dus gemakkelijk worden uitgebreid, zonder dat de „liquidity ratio” beneden de voorgeschreven 12,5% daalde. De consumptieve sector — de consumptie was sterk gestimuleerd door maatregelen in 1971 ten einde een economische opleving op gang te brengen — was aanvankelijk het belangrijkste terrein waarop de banken de uitbreiding van hun kredietverlening richtten. Dit werd nog extra gestimuleerd door de afschaffing van kwalitatieve richtlijnen voor de clearing-banken, waarbij deze werden beperkt ten aanzien van het verlenen van consumptief krediet.

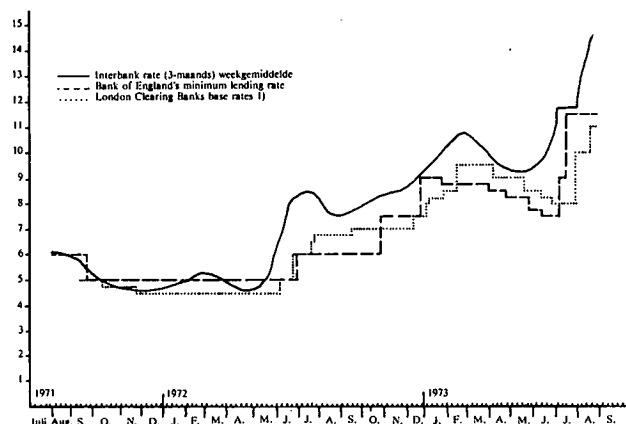
Aanvankelijk was de concurrentie dus in hoofdzaak gericht op de uitbreiding van de kredieten. Dit leidde in eerste instantie tot een lichte daling van de rente: Barclays was de eerste bank die via de invoering van CCC zijn basisrentetarieef voor kredietverlening (base rate) verlaagde met 0,5% tot 4,5%. Zes weken later volgden de andere clearing-banken.

De liquiditeitspositie bleef vrij ruim tot juni 1972, toen de liquiditeitsreserve van de banken het minimum van 12,5% begon te naderen ten gevolge van de seizoenmatige kredietvraag en een afvloeiing van liquiditeiten naar het buitenland door het wantrouwen ten opzichte van het pond. In deze situatie verhoogden de banken de „base rate” met een zelfde percentage. Hoewel dus de kartelovereenkomst was beëindigd, blijkt steeds weer dat verschillen in tarieven nauwelijks optreden; er is een „price leadership” waarbij de „price leader” echter niet steeds dezelfde is.

Deze situatie was ontstaan omdat de banken hun debetrente niet langer koppelden aan het disconto. Er vond dus geen automatische aanpassing meer plaats. De banken moesten een nieuw debetrentebeleid voeren dat meer gericht was op het volgen van de geldmarkt. Uit bijgaande grafiek blijkt dat er geen stringente koppeling bestaat tussen de „base rate” en de geldmarktrente, maar dat de belangrijkste indicator voor de banken blijkbaar de 3-maands interbank-rente is, die praktisch hetzelfde is als de rente op 3-maands „certificates of deposit” (CD's). Dit verband is ook min of meer noodzakelijk; we hebben de afgelopen periode regelmatig gezien dat er arbitrage optrad wanneer de „base rate” de geldmarktrente niet voldoende volgde. Bij een „base rate” van bijv. 10% en een rente op 3-maands CD's van 13% is het voor eerste klas debiteuren immers aantrekkelijk te lenen (dit kunnen zij tegen het tarief „base rate” + 1) en deze geleende gelden te beleggen in 3-maands CD's.

Tot het eind van 1972 werd geen echt restrictief monetair beleid gevoerd; de nadruk werd vooral gelegd op de economische groei. In oktober bracht de zeer snelle stijging van de geldhoeveelheid de regering ertoe de monetaire teugels wat strakker aan te halen. Daartoe werd allereerst het traditionele disconto vervangen door de minimum „lending rate”, die bepaald wordt door het rendement dat wordt vastgesteld bij de wekelijkse tender op 3-maands schatkistpapier. Vervolgens werden twee keer „special deposits” gevraagd (een aanvullende storting bij de Bank of England die de bedoeling heeft de liquiditeit bij het bankwezen af te romen). De laatste restrictieve fase is zeer onlangs ingetreden.

De minimum „lending rate” werd in twee etappes van 7 tot 11,5% verhoogd, de banken pasten hun „base rate” aan de gestegen geldmarkttarieven aan, zodat deze nu op 11% ligt. De reden voor deze rentestijging was niet zozeer gelegen in

1) Bij verschillen in de „base rate” is steeds de laagste genomen.

de binnenlandse situatie als wel in het feit dat er hernieuwde druk op het pond ontstond, omdat de rentestand in Engeland relatief te laag was geworden. Nu zijn ook de creditrentetarieven, die de verschillende banken hanteren, tijdelijk uiteen gaan lopen.

Toen de „base rate” nog 10% bedroeg verhoogde Barclays de rente op deposito's met een opzegtermijn van zeven dagen — het betreft hier in het algemeen de kleinere rekeningen — met 3% tot 9,25%, daarmede de marge tussen deze rente en de „base rate” verlagend tot 0,75%. National Westminster verhoogde dezelfde creditrente tot 8,25% Lloyds en Williams and Glynn's tot 8,5% en Midland tot 8,75%.

Daarna hebben alle grote banken de „base rate” dus verder verhoogd tot 11% en zijn de tarieven van bovengenoemde deposito's op 9,5% gebracht. (Verdere verhoging was moeilijk, daar de clearing-banken dan de spaarbanken concurrentie zouden aandoen).

Belangrijke gevolgen

- Eén van de belangrijkste gevolgen van de invoering van het nieuwe systeem is de uitbreiding van de interbank- en certificate of deposit-markt. (Daar CD's voor meer dan de helft door het bankwezen worden aangehouden, vormen ze eigenlijk een uitbreiding van de interbankmarkt). Op deze markt kunnen de banken grote bedragen aantrekken, wanneer ze de kredietverlening willen uitbreiden. Bovendien wordt in het systeem van kredietbeheersing alleen de netto positie in aanmerking genomen. De grote toename van de CD's heeft de Bank of England aanleiding gegeven haar bezorgdheid over de gevaren van een dergelijke uitbreiding van de interbank-markt te uiten.
- Het rentebeleid is aanzienlijk flexibeler geworden. In tegenstelling tot Nederland bestaat er in Engeland, zoals we gezien hebben, een flexibele „base rate”: de banken stellen deze autonoom vast, hoewel natuurlijk een bepaalde band met de overige geldmarkttarieven moet blijven bestaan.
- Wanneer er echt om de creditgelden geconcurrereerd moet worden kan dit leiden tot enige druk op de rentemarge.
- Bij de invoering van een indirect systeem zijn twee zaken van belang voor de ontwikkeling van de rente, te weten de liquiditeit van het bankwezen en de conjunctuurfase waarin de economie zich bevindt. Is het bankwezen liquide en verkeert de economie in een recessiefase, zoals dit in Engeland het geval was, dan leidt afschaffing van kredietplafonds tot rentedaling. Bij liquiditeitskrapte en economische opleving zal een sterke stijging van de rente optreden.

P. H. G. Sanders

De overheid, slachtoffer van produktiviteitsverhogingen

De overheidsuitgaven zijn de laatste jaren sterk gestegen door produktiviteitsverhoging bij een groot aantal andere sectoren van de samenleving. Het is een misverstand dat de inflatie de oorzaak zou zijn van de tekorten bij de overheid.

Inflatie

Als er alleen maar inflatie zou zijn bij gelijkblijvende prijsverhoudingen, zou er een nominale stijging van alle prijzen plaatsvinden. Er is geen afdoend argument te vinden waarom speciaal de overheid onder een dergelijke algemene inflatie te lijden zou hebben. Alle prijzen, alle uitgaven en alle inkomens zouden met hetzelfde percentage stijgen. Voor het overige zou in alle sectoren van de economie de bestaande toestand worden gehandhaafd 1). Alleen de nominale bedragen zouden veranderen.

Voor de uitgaven, zowel als voor de inkomsten, van de overheid zou hetzelfde gelden. Een algemene prijsstijging van bijv. 10% zou deze uitgaven en inkomsten beide met 10% doen stijgen. De veronderstelde indexering van alle financiële verplichtingen zou immers onder vele andere grootheden ook betrekking moeten hebben op de belastingopbrengsten. Gezien het progressieve tarief van de inkomstenbelasting betekent dit dat er een inflatiecorrectie op de tarieven zou moeten worden aangebracht.

Laten we die veronderstelde inflatiecorrectie achterwege dan gaat het beeld aan de inkomstenkant er gunstiger uitzien voor de overheid. Per saldo is inflatie dan gunstig voor de overheidskas. Vandaar dan ook de zoveel gehoorde stelling dat een inflatiecorrectie nodig zou zijn om het overheidsaandeel in het nationale inkomen niet automatisch steeds verder te laten groeien.

Produktiviteitsverhoging

Uiteraard komt het beeld er heel anders uit te zien als er alleen produktiviteitsverhogingen zijn en er geen inflatie is. Ten eerste ontstaat er een ontwikkeling die verschuivingen teweegbrengt tussen de bedrijfstakken 2). De produktiviteitsverhogingen in de verschillende bedrijfstakken en sectoren zijn ongelijk. Het is de gemiddelde produktiviteitsverhoging die bepalend is voor de groei van het reële nationale produkt per hoofd van de bevolking.

We plaatsen ons niet ver naast de werkelijkheid als we aannemen dat de inkomens van de beroepsbevolking in alle sectoren der volkshuishouding even snel stijgen als het reële nationale inkomen per hoofd van de bevolking. Dit betekent dat ook de loonkosten overal evenredig met de gemiddelde produktiviteitsverhoging stijgen.

Bedrijfstakken met stationaire produktiviteit zullen de kostprijs van hun produkt 3) zien stijgen, evenredig met hun kostenstijging en dus evenredig met de gemiddelde nationale produktiviteitsverhoging. Daartegenover staan de bedrijfstakken met produktiviteitsverhoging. Deze zien hun kostprijzen dalen. Als de kostenveranderingen zodanig worden doorberekend dat de prijsveranderingen elkaar compenseren is inflatie afwezig.

Vele dienstverlenende sectoren hebben te kampen met de problemen die worden opgeroepen door de sterkere

produktiviteitsverhogingen elders. Vooral bij dienstverlening waarbij menselijke contacten een grote rol spelen is de produktiviteit veelal moeilijk te verhogen. De kosten in een dergelijke bedrijfstak best van voornamelijk uit loonkosten, en die volgen het landelijke peil. Daardoor stijgen dan ook de prijzen ongeveer evenredig met het nationale inkomen per hoofd van de bevolking. Zowel kappers als artsen en restauranthouders hebben hier last van. Ook de overheid lijdt onder dit verschijnsel. Zolang er nog geen hyperintelligente computer verschenen is, die problemen kan opsporen, nota's kan produceren, beleidsvraagstukken oplost en burgers te woord staat, zullen we misschien moeten accepteren dat de produktiviteitsverhoging bij de overheid achterblijft bij die van de andere sectoren van de volkshuishouding.

De overheid als slachtoffer

Tot zover is het een simpel verhaal. Eigenlijk is het helemaal algemeen bekend. Als een combinatie van inflatie en produktieverhogingen optreedt, lijkt het echter of de essentiële mechanismen snel uit het oog verloren worden. Zo schreef de toenmalige minister van Economische Zaken, H. Langman, in het voorwoord voor de Macro Economische Verkenning 1973 over de negatieve repercussies die de inflatie bewerkstelligt voor het reële peil van de collectieve voorzieningen. Ook de Miljoenennota 1973 noemt de inflatie een acuut probleem voor de overheidsfinanciën (blz. 7). De lezer van dit artikel zal op vele plaatsen soortgelijke uitspraken zijn tegengekomen.

Het gezamenlijk optreden van inflatie en produktiviteitsverhogingen maakt het verhaal niet wezenlijk anders. De gemiddelde produktiviteitsverhoging maakt het mogelijk dat de loonkosten stijgen, ook in reële zin. De overheid moet genoeg nemen met een produktiviteitsstijging die lager ligt dan het nationale gemiddelde. Vandaar dat de overheidsdiensten relatief duurder worden, net als die van kapper, arts en restaurant. Uiteraard worden de overheidsuitgaven extra verhoogd door o.a. uitbreiding der overheidsstaken voor bijv. milieu, onderwijs en maatschappelijk werk.

Zolang er nog geen middelen gevonden zijn om de produktiviteit van de overheid aanmerkelijk te verhogen, zullen we een positieve produktiviteitscorrectie nodig hebben voor de belastingtarieven. Deze correctie dient gesteld te worden tegenover de negatieve inflatiecorrectie. Het is niet ondenkbaar dat in bepaalde perioden de produktiviteitscorrectie de hoogste van de twee moet zijn.

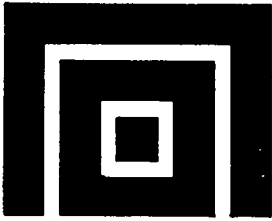
P. G. Dekker*

* De auteur, wetenschappelijk medewerker van het Instituut voor Economisch Onderzoek van de Rijksuniversiteit te Groningen, dankt Ir. C. L. J. van der Meer voor zijn kritische opmerkingen.

1) Daarvoor moet wel verondersteld worden dat alle financiële verplichtingen geïndexeerd zijn.

2) Vgl. J. Fourastié, *Le grand espoir du XXe siècle*, 1963, blz. 22 en 169.

3) Hun produkt in de zin van hun toegevoegde waarde. Prijsveranderingen van grond- en hulpstoffen en van kapitaalgoederen beïnvloeden de kostprijs ook. Om het verband tussen produktiviteit en arbeidsproduktiviteit enerzijds, de categoriale inkomensverdeling, beloningsvoeten en loonkosten anderzijds volledig weer te geven, voert ons hier te ver.

Ontwikkelingslanden en GATT (I)

Deze kroniek wordt verzorgd door de afdeling *Balanced International Growth* van het Nederlands Economisch Instituut en het Centrum voor Ontwikkelingsprogrammering van de Erasmus Universiteit.

In februari 1972 kondigden de drie grote handelsmachten — de Verenigde Staten, de Europese Gemeenschap en Japan — hun voornemen aan om een nieuwe ronde van onderhandelingen te houden in het kader van het GATT, de algemene overeenkomst inzake tarieven en handel. Als we de intentieverklaringen mogen geloven zal deze ronde de meestomvattende uit de historie zijn. Vrijwel geen enkel onderwerp van belang voor verdere liberalisatie van de wereldhandel zal onbesproken blijven. Niet alleen tarieven, maar ook niet-tarifaire belemmeringen (ntb), landbouwpolitieke systemen, vrijwaringsclausules (mechanismen) ter bescherming van binnenlandse industrieën en de belangen van ontwikkelingslanden zullen aan de orde komen.

Spelregels

Het belangrijkste praktische uitgangspunt bij het streven naar liberalisatie in het kader van het GATT is „*non-discriminatie*”. De verdragsluitende partijen verplichten zich ertoe elkaar minstens even gunstig te behandelen als ze t.a.v. welk land dan ook doen: het „*most-favoured-nation*” (mfn)-beginsel. Het vormen van vrijhandelzones of douane-unies is echter als uitzondering op dit principe toegestaan, vooropgesteld dat aan bepaalde voorwaarden is voldaan. Ook het verlenen van preferentiële — d.w.z. lagere dan mfn — tarieven door de industrielanden aan ontwikkelingslanden en tussen ontwikkelingslanden onderling is een toegestane afwijking van de hoofdregel.

De spelregel bij uitstek in de onderhandelingen is *wederkerigheid*, het uitwisselen van handelsconcessies van ge-

lijke waarde tussen de partijen. De toevoeging van een nieuw hoofdstuk (deel IV) aan de algemene overeenkomst, dat expliciet rekening houdt met de handelsproblemen van ontwikkelingslanden, betekende ook hier een uitzondering. Ontwikkelingslanden behoeven geen wederkerige concessies te geven.

Harry G. Johnson heeft erop gewezen, dat de combinatie van het mfn-principe met de wederkerigheidsspelregel de tendens in de hand werkt de onderhandelingen te concentreren op produkten, die van speciaal belang zijn voor belangrijke handelsnaties, zodat de onderhandelingen voornamelijk tussen deze landen zullen worden gevoerd 1). Men kan stellen dat tot nu toe het verloop van GATT-onderhandelingen de door Johnson opgemerkte tendens in het algemeen heeft gevolgd. Het GATT heeft, mede daardoor, van de zijde van ontwikkelingslanden het predikaat „rijke landen club” toegewezen gekregen, welk etiket door GATT-supporters uiteraard fel wordt bestreden.

GATT en UNCTAD

De overtuiging dat het GATT niet in de eerste plaats was opgericht om de handelsproblemen van ontwikkelingslanden aan te pakken en het feit dat deze landen een zeer zwakke onderhandelingspositie hebben heeft geleid tot de oprichting van UNCTAD 2). Het GATT heeft in principe een „negatief gerichte instelling”, in die zin dat het tegengaan van handelsbelemmeringen op de eerste plaats komt. Ontwikkelingslanden kunnen natuurlijk evenals andere naties profiteren van het opruimen van dergelijke belemmeringen en van de algemene toename van de wereldhandel die ervan verwacht mag worden. Ze hebben echter steeds ook om speciale maatregelen gevraagd, zich baserend op hun zwakke positie in de wereldeconomie. Bijv. grondstoffenovereenkomsten om hun primaire exporten beter te beschermen tegen te sterk wisselende marktcondities; preferentiële behandeling van hun export

van industrieproducten om hun industriële ontwikkeling te stimuleren.

UNCTAD heeft zich ontwikkeld tot een forum waarin ontwikkelingslanden en bloc hun eisen stellen aan de rijke landen, niet alleen met betrekking tot de handel, maar op elk voor de ontwikkeling relevant gebied. Tot nu toe met slechts matig succes om de eenvoudige reden, dat de rijke landen de UNCTAD niet of nauwelijks als een orgaan voor serieus overleg beschouwen, iets waarin het GATT zich altijd wel heeft mogen verheugen. De al genoemde toevoeging van hoofdstuk IV, over handel en ontwikkeling, aan het GATT is wellicht toe te schrijven aan de druk uitgeoefend via UNCTAD. De Secretaris-Generaal van UNCTAD overweegt, dat wellicht een van de belangrijkste successen van *UNCTAD-III* was, dat overeenkomst werd bereikt over het feit dat alle ontwikkelingslanden dienen te participeren in de besluitvorming over internationale handel (GATT) en de herziening van het monetaire systeem 3). Of die participatie succes zal hebben moet wederom worden afgewacht. De resultaten van de Kennedy-ronde zijn in dit opzicht allesbehalve bemoedigend.

De Kennedy-ronde en de ontwikkelingslanden

Tijdens de meest omvattende onderhandelingsronde in de geschiedenis van

1) Harry G. Johnson, *Economic policies towards less developed countries*, Londen, 1967.

2) Voor enige literatuur over GATT, UNCTAD en de handelsproblematiek van ontwikkelingslanden zij onder meer verwezen naar: het reeds genoemde boek van Johnson, Cutajar en Franks, *The less developed countries in world trade*, The Overseas Development Institute, Londen, 1967; Branislav Gosovic, *UNCTAD, conflict and compromise*, Leiden, 1972; H. A. J. Coppens, *Tussen New Delhi en Santiago*, deel II, NOVIB Internationale Samenwerking Cahier Nr. 11, Den Haag, 1972.

3) *The Third Session of the United Nations Conference on trade and development*, Report by the Secretary-General, 30 June 1972, TD/179.

het GATT werd een grote mate van tariefverlaging overeengekomen. Het UNCTAD-secretariaat heeft de resultaten onderzocht 4). Het komt tot de conclusie dat: „de grootste concessies (...) geconcentreerd waren in gebieden die het minst van belang zijn voor ontwikkelingslanden”, namelijk in kapitaalintensieve sectoren met een voor ontwikkelingslanden onbereikbaar hoge technologie. Het UNCTAD-secretariaat onderscheidt de fabrikaten en halffabrikaten in twee categorieën, t.w. „produkten voornamelijk van belang voor ontwikkelingslanden” en „overige”. Voor deze categorieën blijken de tariefverlagingen gemiddeld respectievelijk 31% en 42% te zijn. In aanmerking nemend, dat tarieven voor industrieproducten die van belang zijn voor ontwikkelingslanden al hoog waren, is het duidelijk, dat na de Kennedy-ronde deze tarieven ver boven het gemiddelde niveau liggen 5). Het gemiddelde tarief op industriële produkten uit ontwikkelingslanden is tweemaal zo hoog als het gemiddelde over alle industriële invoer der rijke landen. Eigenlijk moeten bij het evalueren van de mate van protectie de zogenaamde *effectieve tarieven* op de voorgrond staan.

In het effectieve tarief is verdisconteerd het tarief dat geheven wordt op de voor dit proces benodigde *onbewerkte* grondstoffen. Daardoor is het een indicatie voor de mate waarin binnenlandse ondernemers zich hogere kosten aan *arbeid en kapitaal* kunnen veroorloven dan buitenlandse concurrenten. Het is een betere maatstaf voor de effectieve bescherming tegen concurrerende invoer. Nu is het een bekend feit, dat de tarieven van rijke landen gekenmerkt zijn door een zgn. „anti-verwerkingsstructuur”: er is een escalatie in de effectieve tarieven van minder bewerkte naar meer bewerkte produkten. De bewerking van de eigen grondstoffen door ontwikkelingslanden wordt daarvoor tegengegaan.

Een aantal gegevens uit de genoemde UNCTAD-studie met betrekking tot *effectieve* tarieven geven we weer in tabel 1. Niet alleen blijken de effectieve tarieven op de import van industrieproducten uit ontwikkelingslanden belangrijk hoger te zijn dan gemiddeld, maar ook heeft de Kennedy-ronde die situatie, met uitzondering van de importen in Japan, nog verslechterd. Bovenstaande uitkomsten behoeven geen verbazing te wekken. We hebben gewezen op de tendens tot concentratie van de onderhandelingen tussen de machtige handelsnaties. Bij wederkerige tariefconcessies kunnen bovendien „gevoelige” produkten min of meer buiten schot blijven. En de gevoelige sectoren in vrijwel alle rijke landen zijn nu juist die waarin ontwikkelingslanden hun comparatief voordeel hebben en de producen-

Tabel 1. Gemiddelde effectieve tarieven op geïmporteerde industrieproducten in een aantal industrielanden vóór en na de Kennedy-ronde (%)

Importeurs	Gemiddeld effectief tarief op totale industriële import		Gemiddeld effectief tarief op industriële import uit ontwikkelingslanden		Tarief op import uit ontwikkelingslanden als percentage van het tarief op de totale import	
	Pre-Kennedy-ronde	Post-Kennedy-ronde	Pre-Kennedy-ronde	Post-Kennedy-ronde	Pre-Kennedy-ronde	Post-Kennedy-ronde
VS	20,0	11,6	35,4	23,9	177	206
Engeland	27,8	16,0	37,3	27,6	134	173
EG	18,6	11,1	27,7	16,9	149	152
Zweden	12,5	6,7	21,2	14,6	170	218
Japan	29,5	16,4	36,7	20,2	124	123
Alle industrielanden	19,2	11,1	33,4	22,6	174	204

Bron: Balassa in „The Kennedy Round estimated effects on tariff barriers”, Report by the Secretary-General of UNCTAD, TD/6/Rev. 1, New York, 1968.

Tabel 2. Handelsstromen tussen ontwikkelingslanden en donorlanden in 1967

Karakter handelsstroom	Waarde in miljoenen \$		Aandeel in het totaal (%)	
Totale import van donorlanden		23.375		100
Vrij van invoerrechten (mfn-tarief)	- 14.273		- 61	
Onderhevig aan mfn-tarieven		9.102		39
Belastbare landbouwprodukten	- 3.693		- 16	
Belastbare niet-landbouwprodukten		5.409		23
Idem naar de Verenigde Staten	- 2.344		- 10	
Belastbare niet-landbouwprodukten van werkelijke donoren		3.065		13
Produkten die zijn uitgezonderd van het APS	- 2.105		- 9	
Produkten vallend binnen het APS*)		960		4

Bron: Tracy Murray; op. cit.

*) \$ 33-85 mln. van onder het APS vallende landbouwprodukten niet meegerekend.

ten in de rijke landen *kunnen* bedreigen. We noemen hier bijv.: textielprodukten, kleding, schoeisel, plastics, leerprodukten; het rijtje is overbekend. Voor zover er enige tariefafbraak heeft plaats gehad op dit gebied, zijn de resultaten ervan — met name voor ontwikkelingslanden — ongedaan gemaakt door allerlei niet-tarifaire restricties.

Deze ntb's vormen een betrekkelijk onontgonnen terrein in het GATT, ondanks hun grote invloed op de wereldhandel 6). Men hoort soms wel het argument dat de handel van de ontwikkelingslanden sterk indirect gestimuleerd wordt door de toename van de handel van de industrielanden via de bereikte verlaging van invoerrechten. Export van ontwikkelingslanden met name wat betreft grondstoffen zijn immers sterk gerelateerd aan de groei in de industrielanden. Het UNCTAD-rapport plaatst bij deze overweging enige kanttekeningen 7):

- produkten van de industrielanden met de meeste kansen op handelsuitbreiding hebben waarschijnlijk een lager dan gemiddelde component aan importen van grondstoffen en halffabrikaten uit ontwikkelingslanden;
- de toegenomen exportmogelijkheden van chemische produkten vergroten het gevaar van vervanging van natuurprodukten door synthetica.

Er is dus alle kans, dat het aandeel van de ontwikkelingslanden in de wereldhandel zal blijven dalen, aldus het rapport, tenzij de handel tussen ontwikkelingslanden onderling sterk kan stijgen en/of er speciale maatregelen ten be-

hoeve van de ontwikkelingslanden worden genomen. Een van die speciale maatregelen vormen „preferenties”.

Algemeen preferentiesysteem (APS)

Dat thans door rijke landen in beginsel aan industriële invoer, afkomstig uit ontwikkelingslanden preferentiële tariefreductie wordt verleend, mag gezien worden als het belangrijkste resultaat van UNCTAD. Met uitzondering van de USA en Canada passen alle industrielanden een of ander, min of meer liberaal, systeem van tariefpreferenties toe op de importen van fabrikaten en halffabrikaten uit ontwikkelingslanden 8).

Recentelijk is een analyse van de werking van de preferenties verschenen van de hand van Murray, die nogal ont-

4) *The Kennedy Round estimated effects on tariff barriers*, Report by the Secretary-General of UNCTAD, TD/6/Rev. 1, New York, 1968. Men zie eveneens: F. A. M. Altling von Geusau (ed.), *Economic relations after the Kennedy Round*, Leiden, 1969; en wel speciaal daarin het artikel van J. Vingerhoets, *The Kennedy Round and the developing countries*.

5) J. Vingerhoets, t.a.p.

6) Wel is er door het GATT onlangs een inventarisatie gemaakt van ntb's; er bleken zo'n 800 verschillende vormen te zijn. Men zie ook: Robert E. Baldwin, *Non-tariff distortions of international trade*, Londen, 1971.

7) Zie ook J. Vingerhoets, t.a.p.

8) Voor een beschrijving van de totstandkoming zie men H. A. J. Coppens, op. cit., blz. 30-37.

nuchterend is 9). Hij trekt van de totale export van ontwikkelingslanden naar de preferentieverlenende landen die categorieën af, welke *niet* onder het APS vallen en komt zo tot een cijfer van 4% dat er *wel* onder valt. We geven zijn schattingen weer in tabel 2. (Als de Verenigde Staten een preferentieschema zouden invoeren, zou het percentage ongeveer verdubbelen). Dat het leeuwedeel van de export der ontwikkelingslanden toch al vrij van invoerrechten in de rijke landen binnenkomt, heeft uiteraard een sterke invloed op het bovengenoemde percentage. Deze tariefvrije invoer van grondstoffen betekent echter geen gunst van de rijke landen voor de arme landen, maar voor hun eigen verwerkende industrie. Het is juist het *verschil* in de tarieven van industrieproducten en grondstoffen, dat de verwerking van al deze grondstoffen in de arme landen zelf belemmert. Van het geringe deel dat *wél* verder bewerkt wordt, wordt een *nog veel kleiner* gedeelte bestreken door het preferentiesysteem.

Murray maakt overigens niet de fout

te concluderen dat iets onbelangrijk is omdat het klein is. Preferenties worden immers juist gegeven om de export van industrieproducten te stimuleren.

Maar er kan, ondanks het geven van preferenties, toch nog sprake blijven van een grote mate van protectionisme bij de donors. Dat laatste is volgens hem het geval: veel belangrijke producten zijn uitgesloten. Bovendien zijn er plafonds aangebracht in de waarde van de producten die vrij van rechten mogen binnenkomen; daarboven geldt opnieuw mfn-tarief. Deze lage plafonds doen Murray concluderen, dat er van een stimulering van investeringen in exportindustrieën weinig terecht zal komen. De preferenties hebben dus meer een „hulp“- dan een handelskarakter. Die hulp zal eerder bij importeurs in de donorlanden dan bij de exporteurs terecht komen. Bij het afsluiten van het contract weet men immers niet zeker of de invoer ten tijde van de feitelijke ontschepping der goederen vrij van rechten is, dan wel — vanwege het inmiddels overschrijden van het plafond — belast is met mfn-tarief.

Zodoende worden de meeste contracten gesloten rekening houdend met de normale mfn-tarieven. Dit houdt ook positieve mogelijkheden in: importeurs incasseren zodoende vaak een extra winst en zullen dus eerder geneigd zijn uit ontwikkelingslanden te importeren. Het mag verwacht worden, dat vooral multinationale ondernemingen — tegelijkertijd importeurs en exporteurs — dit tarievenbuitenkansje zullen willen incasseren en zich in (nog) sterkere mate in ontwikkelingslanden zullen vestigen.

Tenslotte concludeert Murray dat eventuele APS-voordelen zeer ongelijk over ontwikkelingslanden verdeeld zijn. Ongeveer tien semi-geïndustrialiseerde landen nemen het leeuwedeel voor hun rekening.

---

9) Tracy Murray, How helpful is the generalised system of preferences to developing countries?, *The Economic Journal*, vol. 83, no. 330, juni 1973. Tot weinig positieve conclusies komt ook Dick Wilson, The preference illusion, *Far Eastern Economic Review*, 16 juli 1973.

BANQUE DE PARIS ET DES PAYS-BAS N.V.

Binnenkort zal onze bank een opleidingsmogelijkheid bieden aan een

DRIETAL ECONOMISTEN

die middels een trainingsperiode van enkele jaren op het hoofdkantoor en bij andere vestigingen, mogelijk ook in het buitenland, worden voorbereid op een functie op direktieniveau.

Naast een vereist doctoraal examen economie aan een Nederlandse universiteit of hogeschool, worden een creatief-zakelijke instelling en goede contactuele eigenschappen vereist.

Leeftijd tot 30 jaar.

Schriftelijke sollicitaties, voorzien van pasfoto, worden gaarne ingewacht bij de afdeling personeelszaken. Een snelle reactie zal daarbij de sollicitatieprocedure bekorten.

BANQUE DE PARIS ET DES PAYS-BAS N.V.

Herengracht 539-543 Amsterdam

Boeken nieuws

De beloning van automatiseringsfunctionarissen in Nederland. Studiecentrum NOVI/Samsom, Alphen aan den Rijn, 1973, 98 blz., f. 22,50.

Dit boek geeft een inzicht in de beloning van in Nederland werkzame functionarissen in de automatisering, voor zover deze kunnen worden ingedeeld in de richtfuncties: systeemontwerper, programmeur, systeemprogrammeur en technisch-wetenschappelijk programmeur. Er is zoveel mogelijk nagegaan welke factoren van invloed zijn op de beloning en hoe de structuur van de salarisschalen is. Het boek werd samengesteld door de Loontechnische Dienst van het Ministerie van Sociale Zaken, op grond van een ingesteld on-

derzoek in het jaar 1972, met begeleiding van de Werkgroep Remuneratie van de Stuurgroep Computer en Maatschappij van Studiecentrum NOVI.

Mr. L. Timmers: De Anglo-Amerikaanse trust in het Nederlands fiscaal recht. FED's fiscale brochures, IB 5.7, Uitgeverij FED BV, Deventer, 1973, 45 blz., f. 6,25 (voor abonnees: f. 5).

Deze uitgave behandelt de betekenis van de Anglo-Amerikaanse trust voor het Nederlandse burgerlijk recht en fiscaal recht en de gevolgen van een bepaalde trustcreatie voor de belastingheffing.

Alice Heim: Intelligentie en persoonlijkheid. Aula-pocket nr. 497, Het Spectrum BV, Utrecht/Antwerpen, 1973, 221 blz., f. 6,50.

In deze vertaling van *Intelligence and Personality* wijst de schrijfster, die verbonden is aan het Psychologisch Laboratorium van de Universiteit van Cambridge op de fatale kloof tussen de experimentele psychologie, die de mens

tracht te meten, en de klinische psychologie, die de mens meer intuïtief benadert. Ze betreft vooral de beperking tot het behaviorisme met afwijzing van introspectie. Volgens haar bestaan verschijnselen als dromen, gevoelens, hoofdpijn en verandering van gedachten werkelijk en mogen ze niet uitsluitend worden beschouwd als fysiologie. Het boek is een pleidooi om de mens te zien als één geheel waarin meetbare factoren als intelligentie niet kunnen worden losgedacht van de rest van de persoonlijkheid.

CBS: Rijwielnijverheid 1971; fabrieken van rijwielonderdelen en -toebehoren 1971. Produktiestatistiek, Staatsuitgeverij, Den Haag, 1973, 28 blz., f. 5,50.

Bevat, steeds over het jaar 1971, de algemene telling van de rijwielnijverheid, de produktiestatistiek van de rijwielnijverheid en de produktiestatistiek van de fabrieken van rijwielonderdelen en -toebehoren.

Waaruit bestaat onze lezerskring? Uit een grote groep gelijkgestemde mensen. Die geïnteresseerd zijn in uw nieuws. In uw boodschap. Ze komen van heinde en ver. Maar zijn voor u niet verder dan de brievenbus van ons blad. Of zo u wilt uw eigen telefoontoestel. Het loont dan ook de moeite in dit NOTU*-vaktijdschrift te adverteren. "Heinde en ver" is dichterbij dan u denkt.

* Nederlandse Organisatie van Tijdschrift-Uitgevers

RU

Rijksuniversiteit Utrecht

De sectie macro-economie van het Economisch Instituut van de Fakulteit der Rechtsgeleerdheid zoekt een

ECONOMIST

met belangstelling voor onderwijs en onderzoek en bereidheid om te participeren in bestuurlijke activiteiten.

Hij zal betrokken worden bij het onderwijs in de macro-economie aan studenten in de rechtsgeleerdheid. Zijn onderzoek dient o.a. te worden gericht op het schrijven van een dissertatie.

Hoewel de voorkeur uitgaat naar een doktorandus in de economische wetenschappen met specialisatie macro-economie, zijn degenen met een ander doktoraal examen — mits economie deel uitmaakte van het studiepakket — niet bij voorbaat kansloos.

Enige ervaring in een buiten-universitaire werkkring strekt tot aanbeveling. Aanstelling geschiedt bij de fakulteit der rechtsgeleerdheid.

Salaris en rang volgens Rijksregeling.

Sollicitaties aan:

Prof. Dr. C. K. F. Nieuwenburg
Economisch Instituut
Boothstraat 1c, Utrecht.

Nadere inlichtingen worden 's avonds telefonisch (020-440329) verstrekt door Prof. Nieuwenburg.

John Argenti: Een managementsysteem voor de jaren zeventig. Samsom, Alphen aan den Rijn/Brussel, 1973, 246 blz.

De auteur, die kan worden beschouwd als een van de meest gezaghebbende deskundigen op het gebied van management, schreef dit boek voor degene die in de komende jaren een organisatie of een deel daarvan gaat leiden. Hij tracht te voorspellen met welke problemen managers te maken zullen krijgen en stelt een concreet, praktisch managementsysteem op dat bedoeld is om hen te helpen aan deze problemen het hoofd te bieden. Hierdoor ontstond een stap voor stap opgebouwd managementsysteem, gebaseerd op een analyse van een vijftiental belangrijke trends in de maatschappij, de technologie, de economie en de politiek. Het boek, een vertaling van *A management system for the seventies*, verscheen in de serie „Structuur”, een serie voor beleid, bestuur en organisatie.

Voor boeken op het gebied van economie, sociologie, recht, medicijnen en techniek:

WETENSCHAPPELIJKE BOEKHANDEL ROTTERDAM B.V.

Waarin opgenomen:
De Wester Boekhandel
Stamboekhandel Rotterdam

Rochussenstraat 223, Rotterdam 3003
Tel. (010) 23 46 92, 23 20 76, 23 90 39 en 25 39 41

Vestiging in de Erasmus Universiteit, Complex Woudestein. Tel. (010) 14 55 11, toestel 31 15.

(Buiten openingstijden neemt onze automatische telefoonbeantwoorder uw bestellingen op, onder nr. (010) 23 46 92).

(I.M.)

Dr. Peter Croon: Strategie en strategie-bepaling; een helpende hand voor bedrijven en andere organisaties. NIVE, Den Haag, Universitaire Pers, Rotterdam, 1973, 118 blz., f. 19,50.

In dit boek is de ervaring verwerkt, die de auteur, voorzitter van de Vereniging voor Strategische Beleidsvorming, heeft opgedaan als organisatie-adviseur bij Van de Bunt en Co BV te Amster-

dam en als hoofd Economische Zaken en Concernplanning bij Bruynzeel NV te Zaandam. De auteur probeert, vanuit een disciplinaire aanpak, daadwerkelijk te helpen bij de beleidsbepaling van bedrijven en andere organisaties, van uiteenlopende grootte en activiteit. Enkele praktijkgevallen worden in het boek vermeld. Voor degene die zich verder in de materie wil verdiepen, vermeldt het boek een uitvoerige literatuurlijst.

PTT vraagt jonge economen

Het Staatsbedrijf der PTT is een snel groeiend bedrijf op het gebied van de telecommunicatie, het post- en geldverkeer.

Bij diverse bedrijfsonderdelen in Den Haag, Arnhem en Amsterdam zijn plaatsingsmogelijkheden voor

bedrijfseconomen voor het

- maken van prijsanalyses en onderhouden van commerciële contacten;
- uitwerken van een doelmatig budgetterings-systeem en het voorbereiden en samenstellen van meerjarenbegrotingen;
- behandelen van vraagstukken o.g.v. werkmethoden, arbeidsanalyse, organisatie-structuur en kostprijzen.

sociaal econoom voor het

verrichten van sociaal-economisch onderzoek en rapporten inzake actuele maatschappelijke ontwikkelingen.

De voorkeur gaat uit naar economen met goede contactuele en leidinggevende eigenschappen. Middels een uitgebreid introductieprogramma wordt veel aandacht besteed aan de opvang en begeleiding in de nieuwe functie.

Het salaris ligt, afhankelijk van de leeftijd en ervaring, tussen de f 27.000,- en f 40.000,- per jaar, excl. 7½% vakantietoelage. AOW-premie is voor rekening van het bedrijf.

Schriftelijke sollicitaties dienen te worden gericht aan het hoofd van de Centrale Afdeling Personeelsvoorziening en Loopbaanontwikkeling, Centrale Directie PTT, Antwoordnummer 2424, 's-Gravenhage (geen postzegel).

**CENTRALE
DIRECTIE**

7309009